БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ДЕКАБРЬ 2
ВТОРНИК
№ 283 (8129).

Өртээ 2 көп.

ПАССАЖИР ЧЕДИРИЛГЕЗИ

«Улус ажыл-агыйының өзүлдези транспорттуң бүгү хевирлериниң дүрген хөгжүлдезин негээр. Транспорт талазы-биле эң чугула сорулгалар болза: транспорт-орук тудуун калбартыры, улус ажыл-агыйының болгаш чоннуң сөөртүлгезиниң бүгү хереглелдерин долу хандырары болур» деп, СЭКП-ниң Программазының айтыышкынын барымдаалап, беш чыл планында пассажир чедирилгезин таарымчалыг болдурарының боттуг хемчеглерин бистиң чуртувуста боттандырып турар.

Бистиң республикавыста автотранспорт — аргыжылганың кол хевири. Сөөлгү каш чылдарның дургузунда хоорайлар, суурлар аразынга чоннуң аргыжылгазының экижип турарын кайы-даа райондан көрүп болур бис. Ажылчы чоннуң амыдырал хандырылгазының хевирлери янзы-бүрү апарган. Бо чылдың он айларында безин «Тыва автооруктранс» каттыжыышкынының бүдүрүлгелери 17 млн. 883 муң кижини автобус-биле сөөрткен. Ол дээрге эрткен чылдың ол үезинден 1 млн. 362 муң кижини хөйнү сөөртүп чедиргени-дир.

Аныяк Тыва республиканың экономиказын, культуразын шапкын хөгжүдер дээш, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улуг кичээнгейни салып турар. Ооң бадыткалын чүгле автотранспорт-биле четчелээшкинден безин көрүп болур. Хоорайларның иштики шугумнарында, районнар аразында эптиг чымчак, олуттарлыг, делгем автобустар маңнажып турар. Эргижирээн составтарны чаартып, пассажирлерге таарымчалыг байдалдарны тургузарынче кичээнгей күштелген.

«Тыва автооруктранс» каттыжыышкынының Кызылда пассажир автобүдүрүлгезинден аңгыда Хову-Аксында, Шагаан-Арыгда, Чадаанада, Ак-Довуракта АТБ-лери чурттакчы чонну транспорт-биле хандырып турар.

Ак-Довурак хоорайда чаа автовокзалды туткан. Ол бүдүрүлгениң администрациязы, партия, профэвилел организациялары Барыын-Хемчик районнуң чурттакчыларынга бараалгаарының культуразын бедидер хемчеглерни ап турар. Чолаачылар ортузунда социалистиг чарышты калбартып, ооң дээштиин бедиткен. Хоорайда болгаш райоңнуң ажыл-агыйларының аразында чорүп турар автобустарның техниктиг ажаалдазын шын чорудуп, ол-бо черлерже чедериниң орук чурумун таарыштыр тургусткан. Ооң ачызында ажылчы чоннуң автобусту ажыглаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Аргыжылганың шугумнарын немээнинден, хандырылганың культуразын экижиткенинден Ак-Довурактың АТБ-зиниң ачы-дузазын ажыглап турар кижилерниң саны эрткен чылдыындан дыка көвүдээн. Ону бадыткаар саннардан көргүзээл: эрткен чылдың он айларында АТБ 1 млн. 62 муң кижини сөөртken болза, бо чылдың ол үезинде пассажирлерниң саны 2 млн. 62 муң четкен.

Ниитизи-биле пассажир хандырылгазында бурунгаарлаашкыннар бар-даа болза, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөй. Ол дугайында чагаалар редакцияга кээп турар. Чөөн-Хемчик районнуң Хорум-Даг суурдан, Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозтуң Ээрбек салбырындан, Тээлиден, Тес-Хемниң Ак-Эриктен автобус-биле хандырылганы катап тургузар дугайында айтырыгларны «Шынның» номчукчулары бижип турар.

Автобус шугумнарын немей ажыдарының чамдык аргалары бар. Чиңзэ, Чадааның АТБ-зинде дөрт автобус чолаачы чогундан аңаа турар. Бүдүрүлгениң партия, профэвилел организациялары чолаачылар ортузунга кижизидилге ажылын ам-даа кошкак чорудуп турарындан ол АТБ-де хөй-хөй кадрлар солчуп турар, автомашиналарның техниктиг ажаалдазы чогуур негелдеге четпес.

Пассажирлерниң сөөртүлгезин чүгле чогуур негелдеге дүгжүр орукка организастаары билдингир. Оруук-чирии багай, кижилерниң амы-тынынга айыылдыг черлеп пассажирлиг транспорт чорууруп чөпшээревес. Ынчангаш чаа маршрут ажыдар мурнунда ук орукту харыысалгалыг органнарның төлээлери бүгү тала-биле хынап көөр чурумнуг.

Оруук пассажирлиг машина маңнаарынга айыыл чок, хемниг, суглуг черлерде көвүрүглүг болур болза, чүгле ынчаарда автобустуг аргыжылганы ажыдары билдингир. Бистиң республиканың чер-хөрзүнү, оруукчирии берге, нарын деп чүве билдингир. Ынчангаш орук тудуунче улуг кичээнгей салыры онза чугула.

Совет чазак орук тудуун улам калбартырының сорулгаларын айытпышаан, бо чылын ол талазы-биле тускай министерствону-даа тургускан. Тывада автомобиль оруунуң эргелелиниң бүдүрүлгелери чазаглыг, дескилээн оруктарны узадыр, районнар төптеринден колхозтарның, совхозтарның төптеринче машиналыг аргыжылганы экижидер дээш ээзэш эвес ажылды кылып келген.

Ынчалза-даа районнарның иштики оруктарын септээр, дескилээр дээш районнарның күүскомнарының чорудуп турар хемчеглери четпес. Кызылдан Ээрбекче чедер орукту дескилеп ап болурунуң бүгү аргалары бар. «Кызыл тараачын» колхозтуң баштаар чери (орулгазы улуг ажыл-агый-ла болгай) чогуур түңнүг хереңгини үндүргеш, орук-тудуг эргелелибиле дугуржур болза, орук автобус маңнаарынга таарымчалыг болур. Бии-Хемниң райкүүскому база ол дугайында чоннуң негелде-хомудалын мынчага дээр өөренип көрбейн турарын канчап чаптыг дээрил?

Ол-бо черлерже автобус шугумун ажыдарының айтырыы тургустунуп келирге, автобүдүрүлгелер, орук ажыглалының участоктары, тус-тус ажыл-агыйлар байдалды чогумчалыы-биле өөренип көөр сорулгалыг. Амдызында четпестерни ботбодунче чууй кагжыр, үр чылдыр чоруктар кайы хөй. Ооң түңнелинде ажылчы чон, ажыл-агыйлар карылгага таварышыр билдингир.

Тес-Хемниң райкүүскому «Ак-Эрик» колхозтуң төвүнче автобус маршрудун тургузарын диләэн. «Тыва автооруктранс» орук байдалын айтырып, районда орук-бүдүрүлге участогунче бижик чоруткан. Ол организацияның кол инженери эш Артамонов октябрь 24-те автобус чүгле декабрь 5-ке чедир ол орукта маңнап болурун дыңнаткан. А ооң соонда канчаарыл? Пассажирлерниң негелдезин канчап хандырарыл? Үрелик көвүрүгнү кылыр талазы-биле хемчеглерни чүге мынчага чедир албаанлыл дээн чижектиг айтырыглар хөйү-биле тыптып кээрдир.

Күүскомнар, оларның чагыргазында турар ажыл-агыйлар орук байдалын экижидеринче чогуур хереңгини үндүрүп, ынаар ажылчы чоннуң киржилгезин организастаары чугула. Ынчаарда пассажир хандырылгазының айтырыы таарымчалыы-биле шиитпирлеттинер.

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге автотранспорт улуг рольду ойнап турар. Ооң ажылы, ылаңгыя пассажир транспортунуң, оруктан хамаарылгалыг болганда, ол айтырыгны чугулалап көөрү негеттинер. Оруук ажыл-агыйын хөгжүдеринге, районнар оруктарын экижидеринге чогуур кичээнгейни салыр талазы-биле райкүүскомнар болгаш кедээ Советтер боттуг рольду ойнаар хүлээлгелиг.

Улуг завод тургустунар

Автомобиль бүдүрериниң улуг чаа заводун чоокку келир үеде тудуп эгелээр деп, колхозчуларның Үшкү Бүгү-эвилел съездинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев чугаалаан. СЭТА-ның корреспондентизинге РСФСР-ниң Курплаының дыңнатканын ёзугаар алырга, ол бүдүрүлге черин Камада Набережные челны хоорайга тудар деп шиитпирлээн. Ам улуг автомобиль бүдүрүлгезиниң тудуун калбартыр шөлдү белеткеп турар. Амдызында ол тудугнун хемчээнге эннежир чүве чок: автозаводтуң чаңгыс-ла кол корпузунуң турар девискээри безин 75 гектар болур!

Набережные челны хоорай чугула автотранспорт оруктарының белдиринде. Ол девискээрге чаа тудуг баазазын тургузары негеттинмес. Камск ГЭС-ти тударда ажыглаттынып турган тудуг баазазын-на алгыдып алыр. Ол автозаводту тударының кол кереэ чарыкчызы кылдыр «Камгэсэнерготудуг» трест бадылаткан.

Татарияга ол улуг автозаводту 1969—1974 чылдарның дургузунда тудары төлевилеттинген. Тудугга чаңгыс аай бүдүштүг кезектер калбаабиле ажыглаттынар. Бажыңнарның, тудар орансаваларның эптеттингир болуру ынчангаш кашдаа катап бедиир. Чаа автозаводка ажылдап бээр өске-даа бүдүрүлге черлерин база ындыг арга-биле тудары төлевилеттинген.

Набережные челның заводунга бүдүрер машиналарны Лихачёв аттыг заводтуң конструкторлары төлевилеп турар. Аңаа дизель-биле ажылдаар күчүлүг болгаш камналгалыг хөделдирикчи чогаадып бээр деп турар. Автомобильдиң сөөртүр чүъгү — 8—12 тонна. Ындыг чүък машиназын дүжүт ажаап алырынга ажыглаарга кончуг эки. Машинаның чоруккур шынары бедик болур.

ОЛАРНЫҢ ӨӨРҮШКҮЗҮ

Съездиниң делегаттары чугаалап тур

Бистиң республиканың колхозчуларын төлээлеп, колхозчуларның Үшкү Бүгү-эвилел съездинге чораан делегаттар дүүн Кызылга келгеш, «Шын» солуннуң ажылдакчылары-биле баштайгы ужуражыышкынны кылган. Оларның чугаазын мооң адаанда кысказы-биле киирген.

Барыын-Хемчикте «Большевик» колхозтуң даргазы **А. Т. Шаалы:** Республиканың колхозчуларының биске ол хире улуг идегелди көргүскенинге өөрүвес аргавыс чок. Съездиге бистен аңгыда СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады эш С. К. Тока, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы эш М. К. Мендуме, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы эш Б. Ш. Долчанмаа олар чалалдып барып, олурушту.

Магалыг-ла чүве-дир, эштер! Кызылдан Москвага чедир боттарывыстың ап чораан чемоданнарывысты безин холга тутпадывыс, ол хире хүндүлээр болду.

Съезд эгелээриниң мурнунда хүннерде Улус ажыл-агый Чедиишкиннериниң Делгелгезин, Москваның каучук заводун сонуургап көрдүвүс. Ол заводта 6 муң ажылчын янзы-бүрү хевириниң 10 муң ажыг аттыг продукциязын бүдүрүп турар-дыр. Аңаа өөрээш, Тываның колхозчуларының өмүнээзинден уран-шеверлерниң даштан кылган 5 янзы чогаадыкчы ажылын белек кылдыр заводтуң директору Л. Аристовка тыпсып берген бис.

Съезд ажыттынарының мурнуу чарыында төлээлерниң төлээлекчилериниң хуралының ажылынга кириштим. Аңаа колхозтуң Чижек Уставын ажылдап кылыр талазыбиле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштаан комиссияның кежигүннеринге бадылаар эгелиң тыпсыр дугайында шиитпирни доктааткан, ону съезд бадылаан.

Улуг шуулганның ажылынга соңгуттурган 4521 делегаттан, чалаттырган кижилерден аңгыда даштыкы 17 чурттуң төлээлери киришкен.

Бистер «Совет Россия» деп 21 каъттыг гостиницаның 11-ги каъдынга чурттап турдувус. Аңаа биске белек кылдыр турасказ бижиктерлиг, алдыннай кылган шактарны, демир ужуктерни болгаш өске-даа чүүлдерин белеткеп каан турар болду. Бистиң делегацияның кежигүнү эш Сувандии-биле кады Төп телевидениениң программазынга кирдивис, чамдык солун, журналдарга база үнгүлээн болдувус.

Съездиге колхозтуң Чижек Уставын хүлээп алган, ону эккелген бис. Колхозтарның Эвилел чөвүлелин база тургускан. Республика, область, район чөвүлелдерин тургузарын аңаа шиитпирлээн.

Хурал соонда СЭКП ТК-ның Президиум кежигүннери-биле кады чурукка тырттырган бис. Бистиң СЭКП ТК-ның кедээ ажыл-агый килдизиниң харысалгалыг ажылдакчылары, РСФСР-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунуң тускай эртемниглери үдеди.

Бо хире улуг идегелди шыңзыдып, бүзүредиң-биле съездиниң материалдарын чонга ханы таныштырыш, бар-ла күжүвүстү үндүрүп ажылдаарывысты делегацияның кежигүннериниң өмүнээзинден илергейлеп тур мен — деп эш Шаалы чугаазын доосkan.

Тандыда «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң кол агрономуу **О. П. Чуева:** Тываның 18 муң кижилиг колхозтарының ишчилеринге съездиге баар арганы меңээ көргүскенин дээш чүлдү-чүрээмниң ханызындан өөрүп турарымны демдеглээр ужурлуг мен. Съездиге олурушканымны бодап көөрүмге тускай школа доосканыбиле дөмей сагындырар-дыр.

Колхозчу кижээ, меңээ, оон улуг школа кайын турарыл? Бистиң партиявыстың ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы съездиниң бүгү киржикчилериниң сагыш сеткилин көдүрген. Чүгле тарылга шөлүн эвес, харын бүгү черни камгалап, ооң байлаан четтирер, специалистерниң харысалгазын бедидер дугайында чугаа биске чиңгине удуртулга болур ужурлуг.

Съездиниң хүлээп алган документилерин амыдыралга боттандырар сорулга бистиң мурнувуста тургустунган. «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң колхозчулары ол улуг программаны алдарлыы-биле күүседип шыдаарын бүзүредип тур мен.

Тес-Хемде «Чодураа» колхозтуң хойжузу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады **М. Д. Сувандии:** Мал ажылдыг кижи болгаш Улус ажыл-агый Чедиишкиннериниң Делгелгезиниң «Мал ажылы» деп кезээн бир дугаарында сонуургап көрдүм. Чылда 10 муң литр сүт бээр инек, 25 кг дүк бээр хой, азы 25 кг аар кудурууктуг хой барып магалап көрдүм. Ол хүннүң кежээзинде күрүне циригин көрүп органш, РСФСР-ниң улустуң артизи В. Б. Оскал-оолдуң удурткан тыва бөлүүнүң программазын база көрдүм. Төрээн Тывазын төлээлеп, ол хире улуг черге ойнап турар оолдарга кижиниң чоргааралы улам көдүрлүр чорду.

Каучук заводунга чорүп тургаш, ол бүдүрүлгениң улуунга, сайзырангайынга кижи кайгай бээр, базар черин безин тыппайн баар ышкаш сагындырар апаар-дыр. Совет Эвилелинде бүгү техникага хереглеттинер резинадан кылыр продукцияны ында кылып турар. Кандыг кезенти чок дээр силер! Мону самолёт кезээ дээр чорду, (Максим Дондукович акша хавындан азырганчыг резина кезек уштуп келгеш, редакция ажылдакчыларынга көргүстү) бичии-даа бол чугула боорга кылып турар болгай, а бистиң колхозтарывыста техникага камныг эвес чорук хөй, ындыг чорукту болдурбазы-биле бо кезекчигешти колхозумнуң механизаторларынга көргүзери-биле аппар чорууруум ол.

Көрген, билгенимни шуптузун чугаалаар болза чүгле шак эвес, харын хонук безин четпес. Ынчангаш бодумнуң колхозумга барып, эш-өөрүмге съездиниң материалдарын таныштырып, бодумга алган хүлээлгемни күүседип, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр мен.

Ооң дараазында делегаттар айтырыгларга харыылаан.

Айтырыг: Силерниң районда чаңгыс колхоз бар болгай, аңаа районнуң колхоз чөвүлелин тургузар бе?

А. Т. Шаалы: Районнуң ниити үлүүнге колхоз улуг черни ээлеп турар болганда район чөвүлелин тургузар апаар. Ооң кежигүннеринге партия, совет органнарының, кедээ ажыл-агый эргелелиниң төлээлекчилери кирер. Колхозтуң чаа Уставын хүлээп алырда колхозчуларның хууда малының, күш-ажылдың сагылгачурумунуң, черни шын ажыглаарының, пенсия айтырыының болгаш өске-даа чугула чүүлдериниң талазы-биле тодаргай шиитпирни үндүрер болганда аңаа район чөвүлели улуг дузаны көргүзери чайлаш чок-тур.

Айтырыг: Хостуг үелеринерде дуржулга солчуушкунун кылдыңар бе?

О. П. Чуева: Ийе. Ростов, Рязань областарының, Бурят АССР-ниң төлээлери-биле чугаалаштым. Ажыктыг хөй чүүлдерни аңаа тыптым. Чиңзэ, тарымал тооруктү өске үнүштер-биле кады силос кылдыр тарыырда оларны деңге тарып кагбас, а баштай тарымал тооруктү тараащ, ол ааэп өзүп келгенде суланы, азы өске үнүштү тарыырын Бурятияда практикалап турар. Ону келир чылдың тарылгазынга практикалаар апаар бис. Хөвең тарыыр, ажаап алыр машиналарны башкарарын чедип алыр талазы-биле улуг эгелээшкинни кылган үзбек кыс Турсуной Ахунова-биле колхозка күш-ажылдың сагылга-чурумунуң талазы-биле айтырыгны элээн ханы чугаалаштывыс.

Айтырыг: Колхозчуларның квалификациязын бедидер айтырыг кандыг ияалыг болурул?

А. Т. Шаалы: Бо дугайын чаа Уставта ниитизи-биле айыткан. Бистиң колхозка мергежил аайы-биле өөредилгени бригадаларга чорудуп болур.

Айтырыг: Силерниң колхозта чер ажылының амгы байдалы кандыг ирги?

О. П. Чуева: Келир чылдың тарылгазынга кирер чер бүрүну-биле белеткеттинген. Шөлдерже өдек сөөртүлгезин уламчылап турар. 300 тонна суперфосфат бар, ону 5000 га черге урезин-биле кады төгер, ол чорук гектардан-на 1,5—2 центнер немелде дүжүттү алыр арганы тургузуп турар.

Келир чылдың үрезини бүрүну-биле белеткеттинген. Ам механизаторларны өөредип турар.

Айтырыг: Делгелгеде ыңкаш бедик продукция бээр малды Тывага өстүрүп болур бе?

М. Д. Сувандии: Бисте уксаалыг малды өстүрүп турары билдингир болгай. Кол-ла чүве малды ажаап, кадагалаарындан хамааржыр. Делгелгеде ыңкаш эвес-даа болза ооң улуг, дудак чок бедик продукциялыг малды өстүрүп болгу лег. «Москва дораан туттуна бербээн» дижир болгай, эки шынарлыг малды өстүрери база ындыг.

Солун беседаны кылып бергени дээш «Шын» солуннуң ажылдакчылары делегаттарга өөрүп четтиргенин илергейлевишаан, боттарының чаагай ажыл-херээнге съездиниң документилерин пропагандалаарынга улуг чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

А. АИР дыңнап, бижээн.

ЧУРУКТА: съездиниң делегаттары «Шын» солуннуң редакциязында (солагай талазындан) М. Д. Сувандии, А. Т. Шаалы болгаш О. П. Чуева.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХӨНДЕЛЕҢНИҢ № 45 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ СОСТАВЫН БАДЫЛААР ДУГАЙЫНДА ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында дүрүмнүң» 37, 38 болгаш 39 чүүлдүнге үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле округ соңгулда комиссиязын хөйнииити организацияларының болгаш ажылчы чоннар ниитилелдериниң дараазында төлээлекчилерин составтыг кылдыр бадылаар.

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Саая Конзай-оолович Эрес-оол** — «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының коммунистиг организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Тока Еңданович Ооржак** — «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының коммунистиг организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Каң-оол Чамыянович Күжүгет** — «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырында аңыяктарның ленинчи коммунистиг организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Даңзычы-оол Сотпаевич Ооржак — кедээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилелиниң «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырында кежигүннериниң ниити хуралындан.

Каев Кирбаевич Хомушку — «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының коммунистиг организациязындан.

Тоюң-оол Хомушкуевич Ирбаа — «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан.

Көк-кыс Мадаровна Сарыглар — «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан.

Дарыймаа Самбуевна Сарыглар — «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының хуучулаар кежигүннеринден.

Өлчей Ак-ооловна Сарыглар — кедээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилелиниң «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырында кежигүннериниң ниити хуралындан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1969 чылдың декабрь 1.

КОЛХОЗТУҢ ЧАА ЧИЖЕК УСТАВЫ

(«ПРАВДАНЫҢ» ДЕКАБРЬ 1-ДЕ МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ Үшкү Бүгү-эвилел съездизи колхозчу тараачыннарның, бүгү совет улустуң амыдыралынга кайгамчык үе боол, бистиң Төрээн чуртувустуң төөгүзүнге кирер. Ооң шиитпирлери кедээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге, коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээринге аажок улуг салдарны чедирер.

Съездиниң чаңгыс үн-биле хүлээп алган болгаш СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылаан колхозтуң чаа Уставын дүүн «Правдага» парлаан. Бистиң социалистиг демократиявыстың чайгылыш чок хөгжүлдезиниң дугайын, ооң улусчу ханы утка-шынарының болгаш маргыш чок артык күштерлииниң дугайын ол чайынналдыр херечилеп турар. Чаа Уставты СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң удуртулгазы-биле комиссия ажылдап кылган болгаш белеткээн, ону чугаалажып көөрүнге он-он миллион кижи — колхозчулар, ажылчыннар, тускай эртемниглер, эртемденнер киришкен.

Съезд ленинчи кооператив планының тиилелгезин көргүзүп, кедээ ажыл-ишчилериниң мурнунга чаа чырыткылыг перспективаларны ажыткан. Колхозтар социалистиг улуг бүдүрүлгелер болу берген. Ам ажыл-агый бүрүзүнге ортумаа-биле 6 муң гектер ажыктыг чер онаажып турар — 1935 чылдыындан дөрт катап хөй, колхозтарның хуваашпас фондулары сес катап көвүдээн болгаш барык 53 миллиард рубль боол турар. Колхозчуларның Ийиги болгаш Үшкү съездилериниң аразында үеде кедээ ажыл-агый күш-ажылының энергия-биле чепсеглениишкини барык тос катап өскен. Кедээге социал харылзаалар, амыдыралчуртталга болгаш культура талазы-биле улуг чаартылгалар база боттанган. Бо чаартылгалар болгаш партияның XXIII съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының кедээ ажыл-агыйның мурнунга салган чаа сорулгазы колхозтуң Чижек Уставында бүгү талазы-биле илереттинген. Чижек Устав кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдериниң темпилерин дүргедедиринче, колхозчу тараачыннарның калбак массаларының чогаадыкчы идепкейин бедидиринче, ниитиниң өнчүзүн улам ындаа хөгжүдүп, быжыглаарынче бистиң партиявыстың углаыышкынын илергейлеп турар.

Колхозтарның эң чугула сорулгазы — кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң улуу-биле көвүдедиринге ниитиниң ажыл-агыйының курлавырларын болгаш аргаларын эң долу ажыглаары, аңаа үндезилээш, кедээниң ажыл-ишчилериниң материалдыг чаагай амыдыралын экижидери болур. Устав ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, тускай эртемниглеринге, колхозчуларга бедик негелделерни салып турар. Колхозтарга 224 миллион гектар кедээ ажыл-агый ажыктыг черлерин мөңгеде быжыглаан, ооң иштинде 114 миллион гектар тарылга шөлү бар. Совхозтарның эргезинде база аажок хөй чер бар. Колхозчу бүрүзү, совхозтуң ажылчын бүрүзү, тускай эртемниг кижи бүрүзү черни хумагаладыг ээзи болуп көөр, дүжүттүң чайгылыш чок өзүлдезин чедип алыр ужурлуг. Чер ажылының бедик культуразы дээш демисел — кедээ ажыл-агыйга депшилгениң ылап-ла негеттинер чүүлү ол. Черни кандыг-даа янзы-биле ураар чорукту ниитилелге улуг херек кылдыр көрзе чогуур дээрзин колхозчуларның Үшкү Бүгү-эвилел съездизинге айтып турган. Черже халдап, ону ак сеткилдиг эвес көрүп, ооң үнүш-дүжүткүрүн бедитпейн турар кижилер улус чоннуң чаагай амыдыралының материалдыг үндезинин кошкадып турар.

Чаа Уставтың кол чүүлдери колхозтарның ажыл-агыйжы бот тускайлаң чорууң болгаш инициативазын калбартып, чогаадыкчы ажылга делгем орукту ажыдып турар. Планнаар, күш-ажылды организастаар болгаш төлевириниң, ажыл-агыйжы бот-орулгачарылгалыг болур чорукту нептередир талазы-биле калбак эргелерни колхозтарга тыпсып турар. Кедээ ажыл-агый продукциязынга күрүнениң өскертпес план-чагыы бүдүрүлгени чорударынга хейүнде дузалап турар. Сөөлгү чылдарның дургузунда бодун бадыткаан ол чурумну колхозчу амыдыралдың чаа хоойлузунда быжыглаан.

Чыылда биле херегледи дүүштүрер дугайында шын, экономика талазы-биле үндезилеттинген негелдени сагып күүседирин, бүдүрүлге, страхование болгаш культура-амыдырал фондуларын өстүреринче үргүлчү сагыш салырын, күш-ажыл төлевириниң социалистиг принцивин шыңгыы боттандырарын Устав колхозтарга дагзып турар.

Бүдүрүлге кооперастаарының чедип алдынган дуржулгазы колхозтарның материал-техниктиг кур хереңгилерин болгаш акша-хөреңгизин каттыштырар, оларны ажыглаарын улам чогумчалыг болдурар сорулганы чугаалажыр айтырыг кылдыр тургузуп турар. Оон уламындан амыдыралга колхозтар аразының болгаш күрүнениң, колхозтарның специализастаттынган бүдүрүлге черлери, организациялары болгаш каттыжыышкыннары тургустунган. Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң продукциязын үлетпүрге болбаазырадып ажылдаары-биле кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин бүрүн дүүштүрген аграр-үлетпүр каттыжыышкыннары келир үеде аажок кедилиг.

Чаа Устав колхоз демократиязын улам быжыглаарынга болгаш хөгжүдеринге, ниитиниң ажыл-агыйын эргелеп башкарарының арга, хевирлерин сайзырангайжыдарынга дуза чедирер, кайгамчык аргалыг. Колхозчуларның эргелери улам калбарып, оон-биле чергелештир күш-ажылга, коллективтиң нииги ажыл-херектеринге оларның харысалгазы база бедээн.

Устав төлевилелин чугаалажып турда, демократияны улам хөгжүдерин, кедээниң эң чугула айтырыгларын коллективтиг чугаалажып турарын бодааш, колхозтарның адаандан үстүнче чедир соңгулдалыг чөвүлелдерин тургузар дугайында саналдар бердинген. Ындыг чөвүлелдерни ажыл-агыйларның дуржулгалыг удуртукчуларындан, бүдүрүлге мурнакчыларындан, тускай эртемниглерден тургузарын съезд чогумчалыг деп санаан. Колхозчуларның үшкү съездизинден соңгуткан эвилел чөвүлелиниң баштайгы хуралы чоокта эрткен хүннерде болган.

Ховуларның болгаш фермаларның ажыл-ишчилериниң пенсия хандырылгазының, магадылалдыг ажыл төлевириниң, өске-даа социал хемчеглерин алыр чурумнуң тургустунганы — колхоз тургузуунуң улуг чедиишкиннериниң бирээзи. Ам ук съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажыл-агыйларның шилчилип берип турар тускай хереңгизиниң күсели-биле колхозчуларның социал хандырылгазының чаңгыс аай системазын боттандырган турар. Ол хемчеглер чер ажылдакчыларының күш-ажылчы идепкейлиин бедидеринге дуза чедирер.

Колхоз Уставын Чижек Устав дээн. Ол Устав ажыл-агыйларның хөй талалыг ажыл-чорудулгазының чаңгыс аай мөзүлүүн, бүгү колхозтарның ниити эрге-ажыктарлыын, сорулгаларлыын бодунуң утка-шынары-биле илергейлеп турар дээни ол. «Чижек» деп сөсте ооң-биле чергелештир чаа Устав чурттуң аңгы-аңгы девискээрлеринде турар колхозтарның онза болгаш ботшынарлыын барымдаалап турар деп чүвени демдеглээн дээни ол. Ону барымдаалааш ажыл-агый бүрүзү бодунуң Уставын чогаадып алган турар ужурлуг.

Колхозчу амыдыралдың Уставы күштүг болуп эгелээн. Чер-черниң партия, совет болгаш кедээ ажыл-агый органнары ол чугула документиниң утка-шынарын колхозчуларга калбаа-биле тайылбырлаар, ону ажыл-ишчи бүрүзүнге чедирер, беш чыл планының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседири дээш, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг уткууру дээш социалистиг чарышты кедээге бүгү хемчеглер-биле калбартыр сорулгалыг.

ШИИТПИРНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ

«Тыва» совхозта парткомнуң ажыл планында «Коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарының боттанылгазының дугайында» Хөндергей салбырда парторганизация секретарының илеткелин дыннаары көрдүнген. Партияның отчёт-сонгулдалыг хуралындан бээр ай ажыг уе эрткен, үндүрген шиитпирниң күүселдезин хынаар, коммунистерниң саналөналын амыдыралга канчаар боттандырып турарын көөр сорулга-биле совхозтуң бүгү коммунистериниң хуралын Хөндергейге чоокта чаа эрттирген.

Парторганизация секретары М. Ч. Экер-ооллуң илеткелинден болгаш инити хуралга саналдардан илерээнин ёзугаар алырга, четпестерни чайладырынга, ажыл-агый, культура талазы-биле сорулгаларны боттандырарынга чамдык кылдынган ажылдарны демдеглээн. Бир эвес партийжи организастыг болгаш политиктиг-кижизидилге ажылын экижиткен, удуртулга негелдени дыпсыткан болза, көргүзүглөр амгыларындан ыракта бедик, четпестер эвээш турар ийик.

Хөндергей салбырда кышка удур ажылдар амдыгаа чедир дувураазынынг байдалда хевээр. Сиген белеткээр план күүсеттинмээн, хереглелинге 328 тонна четпес болган. Бо хүннерде 1350 бода малдың, 17 муң шээр малдың кыштаглары белен эвес. Салбырда чүгле сес кыштаг бар, оларда безин чамдык кажаалар септеттинмээн, часкы хевээр. Ол ышкаш күскү дүжүт ажаан алдышкынын база четпес организастаан, чидириг улуг болган.

Чунар-бажыңны, медпунктуну, автомашина гаражын 2-3 чылын чадажып-даа турган тудуп, ажыглалга киргени өөрүнчүг. Моөң-биле кады одалга материалы белеткеп алырынга Хөндергей суур таарымчалыг байдалда — Тандының сыны, Чадазанаың шахтазы мырынай чанында турарын база айтыр херек. Мындыг турбуже: чунар-бажыңда, клубта, гаражта, медпунктуда, столоваяда одаар чүүл үзүлгениинден чамдыкта шуут хагдынган-даа тургулаар.

Бир эвес суурну эргип көөр болза, оттулар чүүл белеткеп албаан, ыяжын азы хөмүр-дажын үскен ереге чок, харын чамдык бажыңнарның чанында трактор-биле төрепчилеп эккелген кургаг сыралар, машинага сөөртүп эккелген хөмүр-даш өндерик болгулаар, бөлүк аныяктар «Дружба»-биле ыяш-даа дооран тургулаар.

Моөң ужуру чүдел? Кол-ла чүве удуртулганың кошкаанда, кижилер-биле ажылдың четпезинде. Бир эвес үндүрген шиитпирниң күүселдезинге доктаамал хыналданы тургускан, бердинген даалганың боттанылгазын кадрлардан өйлаанда негээн болза, ажыл-херекте байдал амгыны ышкаш эвес турар ийик. Бо талазы-биле салбырда парторганизация секретарын, көдээ Совет даргазы О. Сундуйну, салбыр эргелекчизи Х. Анаратты хуралдың киржикчилери шыңгыы шүгүмчүлээн, ажылды моөң соңгаар экижидерин олардан негээн.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАП

Партия болгаш комсомол чыдыышкыннарында удуртулга база четпес. Дыннакчылар четче чыылбас, кичээлдер үстүр таварылга үргүлчүлеп турар. Агроөөвет өөредилгеже кичээнгей база кошкак. Хөндергейде көдээ клубтуң ажылы онза багай, мынчага клуб чөвүлели безин тургустунмаан, ында көскү агитация четпес организастаттынган. Кижизидилгелиг, масса-политиктиг ажылче парторганизация онза сагыш салыры негеттинип турар.

Ленинчи юбилейге уткуштур ажыл-иш чүрттүп бүгү-ле черлеринде хайныккан, совет кижи бүргүү дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оөн-даа бедик көргүзүглүг болурунга улам сорук кирген ажылдап турар. Хөндергейжилер бо талазы-биле бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киргеш, Тыванын ырда кирген «Хөлчок чараш Хөндергейим» деп чоннуң макталын бадыткап, моөң соңгаар бир демниг эки ажылдаар.

О. ЧАҢ-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

Хүндүлүг атка төлептиг

Чөөн-Хемчик районда «Сут-Хөл» совхозтуң девискээринде Чүльдүм Дагбаевич Монгуштуң киришпээни, кылыштаанны тудуун тывары берге. Бистиң республиканы коллективизация эгелээниинден бээр өрген чок черлерге чаа школаларны, эмнелгелерни, албанның болгаш чурттарга бажыңнарының тудуун кылырынга, чазанықчылап, бызацаарынга билиг-мергежилиин бүрүүбиле бараалгадып келген.

Совет Тыванын 25 чылывың байырлалын таварыштыр эш Чүльдүмге Тыва АССР-нин алдарлыг тудугжузу деп атты тывыскан. Совхозтуң мурнакчы тудугжуларының бирээзи Чүльдүм Дагбаевич ол Хүндүлүг атка төлептиг.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-нин алдарлыг тудугжузу Ч. Д. Монгуш.

Сөзүг болгаш фотозу О. МАСПЫЙ-ООЛДУУ.

Баштайгылар

Тывага кадык камгалалының хөгжүп, медицина кадрларын белеткеп келгенин сактып чоруур мен. Октябрь революциязының чалгыы-биле Тывага национал-хосталгалыг революция тиилээн. Тыва Арат Республика догуннап тургустунган. Тыванын нам, чазаанын дилээ-биле Совет Россия медицина кадрларын чорудуп берип турган. Оон-биле чергелештир РСФСР-нин Кадык камгалал улус комиссариады медицина экспедициязын база чоруткан. Экспедицияның эмчилери социал болгаш янзы-бүрү аарыларны илередир талазы-биле эртем-шинчилел ажылдарын кылып, араттарга медицина дузаламчызын көргүзүп, профилактиктиг улуг ажылдарны чорудуп турган.

Удаваанда Кызыл хоорайга амбулаториялыг эмнелге чери ажыттынган. Чылдар эртип, чамдык кожуннар төптеринге эмнелгелер база ажыттынган. РСФСР-нин Кадык камгалал улус комиссариадының деткимчези-биле республикага медицина болгаш уруглар албан черлери чыл чылда-ла немежип турган. Кадык камгалалының албан черлери тургустунуп турары-биле кадрлар белеткээри негеттине берген.

Кызыл эмнелгезининг чанында медицина сестралары белеткээр курс ажыттынган, анаа С. Александрова, В. Топоева, М. Максимова, К. Червякова, Л. Иванова, Н. Кириллова, М. Казанцева, М. Бубовская, Л. Ананьева, К. Чупрасова, Л. Метелкина олар өөренип кирген. Оларның-биле кады мен база өөренип турдум. Кызыл эмнелгезинин амбулаториязынга ынчаарда А. Топоев биле К. Балчый-оол хелемечилеп турган чүве.

Курс дооскан сестраларны кожуннарже чоруткан. Мени база өске-даа сестраларны Кара-Хаак, Ээрбек, Черби болгаш өске-даа суурларже чорутканым. Оспага удур тарылга чорудуп, дизентерияга удур эм таралып, араттарга медицина дузазын көргүзүп чоруп турган бис. Янзы-бүрү аарыларга, ылангыя социал аарыгларга удур демисел шак ынчаар эгелээн.

1929 чылда Москвадан И. Маадыр-оол, С. Танов, Шагдыр-Сүрүн суглар чедип келген, оларның кадайлары —белеткедиг медицина сестралары: Кызыл эмнелгезинге ажылдай берген. Ынчаарда биске акушерка чок турган, олар акушерка хүлээлгени күүседип, божуур иелерни хүлээп ап, божудуп, чаш уругларны өстүрүп турган. Чалалга-биле баштай келген эмчилер Васильев, Мясежников, Артюнян, Венгерский болгаш өске-даа эмчилерниң Тывага кадык камгалалын хөгжүдер, кадрлар белеткээр талазы-биле организастыг улуг ажылдарны кылганын бодап чоруур мен.

1936 чылдан эгелеп национал медицина кадрлар белеткээринче кичээнгей салдына берген. Кызылдың өөредилге комбинадының чанында медицина сестралары белеткээр курс ажыттынган, оон доозукчуларының хөй нуруузун кожуннарже, школаларже чоруткан, Кызыл эмнелгезинге эвээш кижи берген. Ол ындыг болур-даа ужурлуг турган, чүге дээрге көдээге медицинаның профилактиктиг ажылдарын доктаамал чорудары чугула турган. Медицина сестраларының курузунуң доозукчуларындан Байыр, Хорлуу, Парымаа, Көк, Ложаймаа суглар Кызыл эмнелгезинге келген. Чоорту Тыванын кадык камгалал органынга белеткедиг кадрлар кээп турган. Москвага өөренип турган Такый-Сүрүн, Хууракпан, Белова, Балчый-оол, Хаплак болгаш өскелер-даа чедип келген. Санитаркалар Манзыңмаа, Майылбаа, Кол база хелемечи Бичекей суглар сагыжымга бо-ла кирип келир. Кады ажылдап чоранаым эмчилер, сестралар чоннуң кадыкшылы дээш могаг-шылаг дивейн ажыллап турган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың чагай сагыш салыышкыны-биле медицинаның национал кадрлары тывылган, ол дээрге ленинчи национал политиканың Тывада тодаргай боттанылгазы-дыр. 1940 чылда С. Серекей Ленинградтың медицина институдун дооскан баштайгы тыва эмчи, К. Балчый-оол, Д. Куулар болгаш оон-даа өскелер Красноярскинин медицина институдун доозуп, базала баштайгы тыва эмчилер болганнар. 1929 чылда Кызыл эмнелгезинин хелемечизи турган К. Балчый-оол кызымак, чүткүлдүг чоруу-биле дээди эртемниг, алдарлыг эмчи апарган. Ол ам Кызылдың дүрген дуза чедирер станциязының кол эмчизи.

Совет Эвилелинге каттышкан соонда Тывага кадык камгалалы шапкын хөгжээн болган национал медицина кадрлары хөй белеткеттинген. Республиканың эмнелге черинде дээди болгаш ортумак эртемниг эмчилер ажылдап турар. Кызылдың медицина училищези медицинаның ортумак эртемниг кадрларын белеткээр талазы-биле улуг рольдуг болуп келген. Чүрттүп дээди медицина өөредилге черлеринде он-он тыва оолдар, кыстар өөренип турар, олар өөредилгезин дооскаш, ажылчы чоннарның кадыкшылынга бараан болур.

Тыванын хоорай, суур бүргүзүнде эмнелгелер, поликлиникалар, божудулга бажыннары, аптекалар, амбулаториялар тургустунган, олар эргежок чугула медицина хережелдерибиле дериттинген. Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиргенин тыва улус илергейлеп турар.

М. МАРТЫНОВА-НАМЧАК,
медицина сестразы.

Кыштагларже көшкен

Малчынга эң харыысалгалыг уе кыш. Кажаа-хорааны эки шынарлыг септээн, мал чемин четчирп-биле белеткээн, малының күш-деңгели шырак, одек, савацы бүрүп четчир кыдыг малчынга кыш коргунчуг эвес. Ынчангаш Чөөн-Хемчик районда «Сут-Хөл» совхозтуң Киров салбырының Ишкинде өшкү бригадазының ажыл-ишчилери бо кышка белеткел ажылын организастыг чоруткан. Бригаданың малчынары кыштаглаже кожерин эки дооскан. Маңаа бригадир Сат Даваадан бичe эвес күжүн үндүрүп, кыштаглаашкынче организастыг, ыяк белеткелдиг кирер талазы-биле малчынар ортузунга ажылды чоруткан.

Бригаданың 5033 баш өшкүзү 18 кезек кыштагга кыштаар. Ол кыштагларның септелгези эки шынарлыг чоруттунган. Чамдык кажааларны улай тудуп, үүрмек септелгезин кылып, 2 кажаның капитал септелгезин чоруткан. Кыштаг, чазаг септелгезин, олег болерин, сиген кезерни бодунуң күжү-биле кылып алыр идепкейлиг, мурнакчы малчыннар бар. Ындыгларга: О. Белек-оол, Х. Эрес-оол болгаш өскелерда хамаарыжыр.

Бригада 140 тонна сигенни белеткээр тургаш, 143 тонназы белеткеп, планын 102,1 хуу күүсеткен. Ол ышкаш чаш анайлар адаанга төгер 40 тонна өдекти болуп алган. Малчынар чурттаар бажыңнарны малгаштап, чугайлап, аарсаар септелгезин чоруткан.

Бригада күүнеге дук дужаарын бо чылын 103,2 хуу күүсеткен. Чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап турар, байлак арга-дуржулгалыг, кызымак, мурнакчы малчыннар бар, О. Сосчуй-оол төрүүр 100 ошкуден 107, О. Белек-оол — 103 анайны алган. Ол ышкаш 100 ажыг анай ап турар малчыннар бисте кайы хөй.

Малга четчир дусту, чаш анайларга эки шынарлыг кок сигенни болгаш өске-даа чемнерни кыштаг бүргүзүге чедирип алыры, кышкы одарларны хувааддалыг ажыглаары амгы үеде малчын бүргүзүүнүң кол сорулгазы болуп турар.

Д. ОНДАР.

—◆—

Соок-даа дивес...

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң үшкү хөй бригадазының почтачызы О. Бодүрээ малчынарның хүндүлүг залчызы. Оны кодан, өг-бүле бүргүү четтикпейн манап турар. Ынчанмайн капчаар солуп, журнал, чагаа, телеграмманы почтачы биеке хүн бүрү экжеп берип, солуп медээлерни чедирип кээр.

О. Бодүрээ ам 4 чыл ажыг почтачылап турар. Назы-харын дөгүй-даа берзе ол ажылгыр, каптагай кижи. Кыштың соогунга, чайның изинге, хатчаъска-даа торулбас, солуп, журналды чогуур үезинде малчынарга чедирген турары О. Бодүрээге шуут дүрүм болган.

Бригаданың малчынары почтачы О. Бодүрээни хүндүлээр, аңаа чоргаарланыр. Дүрген чедер чагаа-бижик, телеграмма бар болза, оны дораан золеринге чедирер. Малчынар чайзаг, кыштагга турза-даа О. Бодүрээ оларны долгандыр эргип, солуп, сеткүүлдү тарадып, парлалга чагыдылгазын организастап турар.

Ч. ДАЖЫВАА.

Мал ажылынга партийжи удуртулга

СЭКП-нин XXIII съездизининг, Төп Комитеттиң дараазында болган Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле Улуг-Хемде Жданов аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери демниг, ленинчи юбилейге уткуштур калбарган социалистиг чарышка улам сорук кирген ажылдап турар. Колхоз күрүнеге дүк садарының чыл планын он айларда 108 хуу, сүттүүн —87 хуу, эттинин — 67 хуу күүсеткен.

Ниитининг малын өстүрер, оон продуктулуун улам бедидер талазы-биле чамдык кемчегларни ап чорудуп турар. Оон түнелинде колхоз бо чылдың он айларында чурт инээнге оваащтыр ортумаа-биле 997 килограмм сүттү саан алган, хой бүргүзүнге оваащтыр 2340 грамм дүктү кыргын алган. Мурнакчы сазынчыларның көргүзүү оон-даа бедик, чижээ, Т. Чанчыңмаа бодунда бижыглаан болүк инектериниң бирээзинден-не 1314 кг, В. Борбак-Кара 1269 кг, С. Осарбаа 1080 кг сүттү сагган. Ол ышкаш төрүүр чүс хойга оваащтыр 104 хураганны доруктуруп өстүрген Т. Сүрүнчаң, бир хойдан-на 3700 грамм дүктү кыргын алган Д. Бадарчы ышкаш мурнакчыларны хөйнү айтып болур.

Кандыг-даа ажыл-херектиң чедишкининг болуру аңаа баш бурунгаар хынамчалыг белеткелден болгаш организастыг удуртулгадан чугула хамаарыжыр. Амгы кол сорулганың бирээзи — ниитининг малын менди, хүр-чаагай кыштагладыры болур. Малдың кышкы турлагларын таарымчалыг хандырар, шыктыг болгаш бедүүн чемнерни белеткээр ажылды организастыг чоруткан. Чижээ, бо чылын 1240 тонна сиген белеткээр план 119 хуу күүсеттинген, ол ышкаш колхоз 1780 тонна силосту, 67 тонна будуи-бүрүнү белеткээн.

Моөң-биле кады мал ажылында улуг четпестер барын база айтыр херек. Тарын бооладылганы болгаш сула эдерижилгени багай организастаанындан колхоз төрүүр чүс башка оваащтыр бо чылын чүгле 79 хураган, 52 бызаа алган. Оон уламындан, өске-даа четпестерниң уржуундан мал өстүрениинг планы күүсеттинмээн, оон продуктулуг чоруу ам-даа куду болбушаан.

Мал ажылынга чер ажылы онза холбаалыг. Чер ажылын хөгжүтпейн, оон культурازын бедитпейн тургаш, мал ажылында чугула айтырыгларны шын шиитпирлээри берге. Жданов аттыг колхозтуң тарылга шөлүг үнүшке таарымчалыг турбуже, агротехниктиг чурумну четпес боттандырып турарындан дүжүт чавыс болуп келген. Бо чылын тараа культураларын 4400 гектарга тараан, дүжүт гектардан чүгле 8 центнер, а мал чеми культураларның дүжүдү оондаа дора, ылаңгыя кукурузаның мырыңай чөгенчиг болган.

Бир эвес партийжи-организастыг ажылды экижиткен болза, материалдыг байлактың тургузукчулары кижилер, малчынар ортузунга масса-политиктиг ажылды дыңзыткан болза, колхозтуң мал ажылында четпестер амгызындан эвээш, харын чок болур турган.

С. НАМЧАН.

ИЙИ ХОЛДУҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

Кожа-хелбээ турар болгаш, Сарыглар Биче-оолду бичиимден тура-ла билир мен. Оон аалы Хандагайтының Арыг-Бажыңга турар чүве. Ол үеде бистиң черге колхоз бар эвес, араттар хуу ажылдыг, тус-тузунда дүмчүүн бораланып турган. Мен бир-ле катап Сарыглар Биче-оолдуң аңгыс аңдарган аъттарын мунуп, аңаа дузалажып-даа турдум.

Оон бээр дыка хөй чылдар эрткен. Амыдырал таныттынмас кылдыр өскерилген. Хандагайтының Арыг-Бажыңга «Коммунизмче орук» колхоз тургустунган.

— А бо суурда хамык бажың-балгатты кымнар тутканыл?—деп айтырыг чайгаарла тургустунуп келир. Ол черле чөптүг. Тудугжуларны улус «буянныг кижилер» дижип турары хей эвес болбайн аан. Бо суурда каас-чараш, чаа бажыңнарны шевер холдуг, сагыш човаңгыр тудугжулар туткан. Мен маңаа ол буянныг кижилериң бирээзиниң—Сарыглар Биче-оолдуң дугайын чугаалаар бодадым.

Биче-оол колхозка оон организастаттынганының баштайгы чылында-ла кирген. Бөгүнгү бай-шыдалтыр, культурлуг амыдыралче орук белен эвес турган. Хамык-ла чүве чаңгыс хун буде бербес болгай. Күш-ажылга ынакшылдыг, биче сеткилдиг ол кижи колхоз баштаар черинин кыл дээни кандыг-даа ажылды чажам дивейн күүседип турган. Ол баштайгы удаазында мал кадарып эгелээн. Ол ажылгада таарыжып, бодунуң мергежилдиин көргүскен. Кижи бүргүзүнүң сүлдүлүг, «салымныг» ажылы турар. Сарыглар бодунуң салым-чаяанныын чогум-ва тудуг ажылындан тыныкаан.

1960 чылда тудугга ажылдап киргеш, оон ол-ла хевээр салдынмайн барган. Оон тудугга мергежилдиин, шеверин улус дораан-на эскерип каан.

— 1960 чылда, мен тудугга ажылдап кирип турумда, бистиң колхозтуң бо суурунга хөй бажың чок чүве—деп, Биче-оол сактып чугаалап олурар.— Эрткен 9 чылдарның дургузунда колхоз төвүнге хөй-хөй чуртталга бажыңнары туттунган. Тудугжу кижи ийи холдуң күжү-биле чонга ажыктыг үүлени бүдүрер чүве-дир ийин. Ынчангаш тудугжуга кижилер «четтирдим» деп чугаалап турар.

Ам Сарыглар Биче-оол Өвүр районда «Коммунизмче орук» колхозтуң мурнукчы тудугжузу болуп, бодунуң чаңгыс чер чурттугларының хүндүтмелиин эдилеп турар.

М. ДОРЖУ.

РЕЙД

Эрткен кыштың уржуу кичээндириг болбаан бе?

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунда кыштаглаашкынның эгелээн байдалын таныжып көргеш, ажыл-агыйның удуртукчуларындан болгаш мал ажылынын тускай эртемниглериниң эрткен кыштаглаашкынының аарберге уржуу силерге кичээндириг болбаан бе? деп айтырыгны «Шынның» рейд бригадазы дорт тургузар ужурга таварышкан.

Совхозтуң Суг-Кажаа сут-бараан фермазы эрткен кыштаглаашкында берге байдалга таварыжып, Өвүр, Бай-Тайга районнарның девискээрлериниң хыргыш сөөртүп, хөй акша-хөреңги чарыгдаан болгаш 67 баш мыйыстыг бода малдан когараан. Ферма-да амгы байдал моң катаптаарының айыылын көргүзүп турар. 200 ажыг баш инек кажаазының септелгези, иштики дерилгези кылдынмаан. Инек болгаш бызаа кажааларын чылыдар котельнаяга часкы хевээр хол дегбээн, безин хүлүн аштаваан, электри шугумунуң удаазыннары үстүп калгылаан, электри чырыы чок, одаар хөмүр-даш болгаш ыяш белеткевээн.

Удавас инектер оолдап эгелээр. Чаш бызааларны болгаш төрээн инектерни каяа ажаап чемгерерил? Кыш чаа эгелеп турар хиреде-де фермада 19 баш улуг, биче мыйыстыг бода мал арып бакыраан. Оларга чүгле кургаг сиген, саван берип турар боордан ангыда, концентрат, чылыг суг бербейн турар. Эрткен кыжын шак мындыг байдал-биле фермага 67 баш мыйыстыг бода мал чудап өлгенин совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери канчап уттупканыл? Бир эвес амгы байдалды дарый эппес болза, моондаа артык когарадлыг болуру чугаажок.

Кужурлуг-Мажалык деп черде 38 баш күжу арган хойларның кажаазы чок, ажык черде турар.

Мал чемнериниң каналгазы чок. Силосту саар инектерге ажык черде кормушкаларга уруп бээрге, кезии дошталып долгаш, оон ажыглал чок апаар. Сигенни, саванны кандыг-даа норма-чижек чокка малга чада төп бээр.

Кужурлуг-Мажалыкта эът бүдүрер угланышкынны ферманың чанында силос онгарын ажыдып каап, ону кажаалаваан. Кара-Дөң ховузунда эки шынарлыг саванны белүп албаан. Моөң түнелинде силосту, саванны кадат чок малдар чип, төтчегленип турар.

Кыш удур малчынарның чуртталга байдалын тазырымчалыг болдурарынче сагыш салыышкын эң кошкак. Бо талазы-биле совхозтуң дирекциязының (директору эш В. Мантанов) болгаш парткомнуң (секретары эш О. Кан-оол) талазындан сагыш човавайн турарын кижи кайгаар. Одаар ыяш чогундан Суг-Кажаада кызыл-булуң ажылдавастаан, а Кужурлуг-Мажалыкта кызыл-булуң кичээнгейден шуут үнген. Совхозтуң удуртукчуларының медээзи-биле алырга, чер-черде малчынарда болгаш фермаларда 24 чуртталга бажыңы бар. Херек кырында оларның хөй иезинде ким-даа чурттавайн турар. Септелге кыдынмаанының чылдагаанывбиле Кужурлуг-Мажалыкта ийи-ийи квартираллыг үш, чаңгыс квартираллыг бир бажың ажыглаттынмайн турар. Адыр-Тейде хойжу К. Дуктуң-оолдуң 1968 чылда туткан бажыңын амга чедир ажыглалга киирбээн, харын чамдык түүдери үрелип, будалып турар апаргын. Совхозтуң мурнакчы хойжузу эш Успун-Дагбының кыштаанда бо чылын туткан чаа бажыңын шалазын хаарыылдаваан, рамаларын шилдевээн, эжиктериниң хаалгалары эптешпес. Аңаа кижилер чурттаарының аргазы чок.

Хойжу О. Билин-оол үш чаш уруглуг, кадайы аарыг-хоочулуг, ынчаарга ооң өөн чылыгдан чорааным эмчилер, сестралар дугайында аңаа дуза чедирбээн.

Чамдык коданнарда хойлар оолдап эгелээн. Декабрьда шээр-даа, бода-даа малдың оолдаашкыны массалыг апаар дээрзин эрткен чылдарның дуржулгазы көргүскен. Малдың изиг-түлүк оолдаашкынының үезинде малчынарда чай-шөлээн бар эвес. Ам эртедээрезинде оларның одаар ыяжын белеткеп бээр дугайында хемчег алыры чугула.

Маңаа районнуң көдээ ажыл-агый будүүлге эргелелининг удуртукчуларын, тускай эртемниглерни база чемелезе чогуур. Олар ыя чанында совхозтуң мал кыштагладыышкынынга белеткелин чуге хынап көрбээнирил? Чуге мынчага хемчег албаанарыл? Эрткен кыштаглаашкында байдал ам база катаптай бергени ол-дур. Бо чылын мал чемнери хөй, өът-сигенин үнүжү эки дээр янзылыг чугаалар ындамында дыннадыгны.

Бир эвес мал чемнерин кайы хамаан чок төтчегээр, кажаа-хорааны эки белеткевес, малчынар дугайында чогуур сагыш салбас болза, кыш чеже-даа чымчак дижик, мал ажылы домей-ле бергедээр, караажа-когарал чугаажок болур. Белен эртер, мал тоовас кыштың совхозтуң удуртукчулары кажан көргенил?

«Шекпээр» совхозта бо чижектерни кыштаглаашкынының эгезинде дувураазининг байдал деп саналза чогуур. Кажан мал арып-доруп, кырлыш эгелей бергенде ходелбейн, байдалдыәдер дээш амдыгаштан хемчег алза чогуур дээр дугайында дыннадыгны рейд бригадазы район организацияларының мурнунга тургустуу.

«Шынның» рейд бригадазы:
Б. Тильба— районнуң улусчу контроль комитединин даргазы.
М. Чульдум —«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.
Т. Талганчик—«Шынның» корреспондентизи.

Ленинчи өөредилгениң чылы

БИЛИГЛЕРЖЕ ЧҮТКҮЛ

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болур оюнга белеткенмишаан, районнуң партия организациялары марксисчи-ленинчи өөредилге талазы-биле ажылды улам күштелдирип турар. Бисте коммунистерниң, комсомолчуларның болгаш кежигүн эвестерниң хөй кезии өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде хаара туттунган. Олар марксисчи-ленинчи теория-биле чепсеглеңнип, Владимир Ильичиниң ажыл-чорудулгазын болгаш амыдыралын, оон ханы үткалыг шылгарангай чогаалдарын, коммунизм тургузуушкунунуң амгы үеде сорулгаларын тодаратқан партияның документилерин өөренип турар.

Эрткен өөредилге чылында районга 21 политшкола болгаш теоретиктиг семинар ажылдап турган. Ылангыя «Тес-Хем» совхозтуң Өртең, «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сут-бараан фермаларында эге школаларның; СЭКП райкомунуң чанында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаның дыннакчылары өөредилге программазын чедиишкинниг дооскаш, партийжи өөредилге системазының дараазында чадазынче бүрүн шилчээн.

Партия организациялары 1969—1970 өөредилге чылын эрткен чылга деңнээрге организастыг эгелээн. Ниитизи-биле 24 политшкола болгаш теоретиктиг семинарда 406 кижи бар. Дыннакчылар «В. И. Ленинниң төрүттүнгениинден бээр 100 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган делегей Чөвүлел хуралының материалдарын бо хүннерде өөренип доозуп, программа ёзугаар өөредилгени уламчылавышаннар.

«Чодураа» колхозта, районнуң орук участогунда, амыдырал-хандырылга комбинадында, Чыргалаңды сес чыл школазында партия эге организациялары политөөредилгеже онза кичээнгей салган. Бо коллективтерде политшколаларның, теоретиктиг семинарларның кичээлдери үзүктел чок, шынарлыг, бедик деңнелдиг эртип турар.

Политөөредилгени организастап турарывыста чамдык четпестер барын мининр херек. Шуурмактың ыяш ажыл-агый черинде, «Ак-Эрик» колхозтуң төвүнде эге политшколаларда кичээлдер чамдыкта болбайн баргылаар. Самагалдай суурда, райкүүском чанында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшколада кичээлдер доктаамал эртип-даа турза, чамдык дыннакчылар чылдагаан чокка кичээл үзер чоруктар бар. Ында партия эге организациялары өөредилге чылының эгезинде дыннакчыларның четчелээшкинин хынамчалыг кылбайн, кичээл үзер кижилер-биле чогуур үезинде шынгыы чугаалашпайн турар.

Партияның политчырыдыышкын четкизинге ажылдарыбиле 42 пропагандисти өөредилге чылы эгелээр мурнунда эге организациялардың хуралдарынга болгаш бюроларынга бадылаан. Оларның иштинде коммунистер 32, дээди болгаш дооспаан дээди эртемниглер 28. Ол ышкаш үжен бир пропагандист үштен чээрби бир чыл чедир ол ажылга ажылдаан, дуржулгалыг эштер болуп турар.

Пропагандистерниң семинарын район төвүнге бир удаа эрттирген. Эге политшколалар пропагандистери Кызылга болган семинарга киришкен.

Эге политшкола пропагандистериниң амыдырал-хандырылга комбинадында Долгар Өндар, орук участогунда Семен Самдан, «Чодураа» колхозта Иван Комбу, «Ак-Эрик» колхозта Допчун Лахов, «Чодураа» колхозта марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаның пропагандизи Серен-оол Шалык, партия райкомунуң чанында теоретиктиг семинарның удуртукчузу Шурун-Кара Кочага болгаш өске-даа эштер темаларны амыдырал-биле сырый хөлбап, билдингир тайылбырлап турарындан оларның кичээлдериниге дыннакчыларның сонуургалы улуг.

Ыраккы малчынар кыштагларының аразы ырак болгай. Моңу барымдаалааш оларның ортузунга агитквартиралар аайы-биле В. И. Ленинниң допчу намдарын бот-өөредилгебиле өөренирин организастаан, 1 ортумак болгаш дээди эртемниг кижилер марксисчи-ленинчи өөредилгени бот-өөредилге-биле уламчылап, тускай онаалгаларны алгыяаан.

Чаа өөредилге чылында партия организациялары коммунистерни политөөредилгеже долузу-биле хаара тударынче кичээнгейни күштелдирген. Бо хүннерде районнуң бүгү коммунистериниң 84 хуузу партияның политөөредилгезиниң янзы-бүрү хевирлеринде өөренип турар.

Политшколаларга, теоретиктиг семинарларга болгаш бот өөредилгелиглерге дуза чедирери-биле он алды кижи составтыг методиктиг чөвүлелди СЭКП райкомунуң парткабинединин чанында тургускан, бюрога бадылаан. Ол чөвүледиң кежигүннери политшколаларны болгаш теоретиктиг семинарларны тус-тузунда хүлээнип алган.

Районда партияның политчырыдыышкын системазында өөредилгени улам бедик деңнелге тургузар дээш ажылды ам-даа сайзыраңгайжыдар сорулгалыг бис.

К. ООРЖАК,
СЭКП-нин Тес-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизининг инструктору.

ХЫНАЛДА ДЭЭШТИГ БОЛГАН

Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң экономиказының үндезинии мал болгаш чер ажылы. Ажыл-агыйның ниити малының баш саны 50 муң чедип турар болгаш одар-белчиирлиг чер 120 муң гектар, тарылга шөлү 7 муң ажыг гектар. Совхозта ажылчын күш четчир, мурнакчыларның хүрээлеңи өзүп турар. Ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы бижыгып турар.

Мал ажылында Социалистиг Хүш-ажылдың Маадыры Кандан Үрүле, ССРЭ-нин Дээди Совединиң депутады Мукаайлы Маадыр-оол, Эреге Серин-оол, Салчак Тойбу-Хаа, Балчай, чер ажылында Салчак Хүреп, Ужаар Хертек, Хомушку Дыртык, тудугда Яков Базыр, Сенден болгаш өске-даа сураглыг кижилер хөй. Совхозтуң ажылчишилери күрүнеңиң чагыдаанарын, социалистиг хүрээлгелерни күүседир талазы-биле шудургу ажылдап, эки түңнелдерни чедип ап турарын демдеглезе чогуур.

Ажыл-агыйга отчёт-учёттуң ө-шаанда ханы аналитиг чорудары, ажылды харылап турар кижилериң мөзү-шынарын ылап билири чугула. Мал ажылында отчёт-учёт кандыг тургустунганын совхозта улусчу контроль бөлүү тускай артемниглериң киржилгези-биле хынап көрген. Ниитиниң малының учёду салбырларда кончуг багай тургустунганын, улуг дудагдалдар барын контролёрлар илереткен. Ажыл-агыйның зоотехниктери, мал эмчилери салбырлар саналга-хыналдаларны ө-шаанда чорутпайн, кылза-даа кадарчыларның медээлерин барымдаалап отчёт-учёттуң кылып келгени-биле малда дудагдал көвүдээн.

Бай-Тал салбырга хыналда кылырга чугле сентябрь айда 526 баш хой чок болганы илереэн. Хенертен саналашкын чорударга кадарчылар Х. Даржаадан 78, Х. Соңгукчудан 50, В. Карыштан 16, Сүгелдейден 22 хой четпес болган. Ол ышкаш Борбак-Хүреңниң кодаңындан 15, Өнер-оолдуундан 11 хой чок болган. Контролёрлар чаңгыс хүн 20 коданга хенертен саналашкын чорударга чугле 5 кадарчыда дудагдал чок болган. Кызыл-Даг салбырга хыналда кылырга малдың учёдунда база-ла эптежир аргажок четпестер бар болган. Өшкү кадарчызы Мапнай Байыр-оолдуң коданындан 79 өшкү четпес болган. Ол ышкаш Багай-оол, Эрес-оол Аяат, Иргит Доржу оларның коданнарындан хөй санныг хой, хураган дудаан. Ол-ла салбырның инек кадарчылары Чалзың биле Кара-оол совхозтуң бир инээн соп чээш орнунга инек салып каапы база илерээн. Бай-Тал салбырның күрүнеге садар малын сүрүп чораан Бадый-оолдан 6 ирт чок болган, хыналдада Тээли суурнуң чурттакчыларынга берипкени тодараан, ол иртерни эткө хереглээн кижилерден төлеткен.

Ниитиниң малының учёдун ө-шаанда кылбайн, кылза-даа кадарчыларның аскын барымдаалап келгени-биле дудаан малдың ниити өртээ бир муң рубль болуп турар ийикпе азы 200 ажыг кижиниң кырында өре кылдыр санаттынып турар. Совхозтуң кол зоотехниги Михаил Иргит зоотехниктерден негелдени кошкаткан, малдың учёдун баксыраткан. Бай-Тал салбырының зоотехниги Чыдым Шагдыр-оол октябрь айның отчёдун шуут кылбаан болгаш 103 баш шээр малдың канчап барганын тодарадып шыдаваапы хыналдадан көзүлген. Салбырның мал эмчизи Хурума хөй мал чидирген Даржаанаң коданынга октябрь 15-те саназашкын чоруткаш, «бир хой ааракаа өлген, эъдин хөмгеш, кежин складка дужаар» деп октябрь 28-те акт бижээн. Ол үеде салбырга хыналда чоруп турда меге акт тургузуп, самчыгдакчыны камгалап турганы илерээн.

Тудуг ажылында отчёт-учёт база багай тургустунган. Кылдынган ажылдың шынары куду, ажылды катап кылыр чорук хөй. Ынчангаш катап-катап нарядтар бижиттинип, хөй чарыгдалдар болуп келген. Катап кылган ажылдарның, кылган ажылдың хемчээлин өстүрүп турары-биле 3 муң ажыг рубль ажыр чарыгдаттынган. Прораб Х. Күжүгет тудугга контрольду сулараткан, тудуг материалдарының чарыгдалында учёт чок. Бай-Талда чаа тудуп турар школаның ханазын орту киир салышканда шын эвес дээш бускаш катап тудуп турар, проработың буруузу-биле хөй чарыгдал үнер дей берген.

Совхозтуң сан аппарадында учёт-отчёт база багай, кол бухгалтер изырынмайн келген. Отчёт-учёттуң багай тургустунганы-биле ажыл-агый санхөө талазы-биле бергедээшкинге таваржып, миллион ажыг рубль төлээр өрелиг болу берген, бо чылын мал бажы өстүрер планга 6 муң баш четпейн турар.

Хыналданың түңнелин районнуң улусчу контроль комитединге киирерге, совхозтуң техниктиг чөвүделиниң киржилгези-биле комитет хүралынга чугаалажып көргеш, чогуур доктаалды үндүрген. Бай-Тал салбырның зоотехниги Чыдым Шагдыр-болду ажылындан үндүргеш, истелге органынче шилчидерин болгаш салбырның мал эмчизи Хурумаңы ажылдан үндүрөрин шиитпирлээн. Ажылга харыысалга чок чоруун көргүзүп, отчёт-учёттуң сандараткан мал ажылының тускай эртемниглеринге материал болгаш мораль талазы-биле хемчегларни хүлээткен.

Районнуң улусчу контроль комитединиң доктаалын боттандырар талазы-биле совхозтуң дирекциязы организастыг хемчегларни чорудуп эгелээн. Комитеттиң доктаалын салбырларның ажылчыннарының ниити хуралдарынга танышпырган болгаш 200 баш малды буруулуг кижилерден төлеттирген. Совхозтуң малындан хуу малды тускайлап, ниитиниң малын им-демдектээр үш бригаданы тургускан. Найырал салбырның эргелекчизи Самдан удурткан бригада салбырның малын дугаарлап дооскан болгаш хуу малды үзүп турар. Совхозтуң сан-хөө талазы-биле бергедээшкинин чайладыр хемчегларни алдынып турар болгаш отчёт-учёттуң ө-шаанда шынарлыг кылыр хемчегларни кол зоотехник М. Иргит, кол бухгалтер Х. Калим ап, учётчиктерниң семинарларын салбырларга эрттиргилээн. Күш-ажылдың төлевирине турган четпестерни чайладырының практиктиг хемчегларни база алдынган.

О. МАҢЗЫРЫКЧЫ,
совхозта улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнү.

Лидия Ивановна Тубанова 1962 чылдан эгелээш, Кызылдың музыка школазында фортепьяно класында башкылап турар. Өөренчилериниң өөредилгеи эки болурга, ол улуу-биле өөрүүр болгаш четпестер болу берзе, ону эдип алыр дээш бүгү күжүн салыр.

ЧУРУКТА: Л. И. Тубанова бешки класстың өөреникчизи Лена Дятлова-биле.

Фото В. КОНДРАШОВТУУ.

делегей бо хүннерде

Юбилейге уткуштур

ГАВАНА. Кубаның ажылчы чоннарының профэвилел Төвү «Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оюу» деп бижимелдиг вымпелдер болгаш туктар-биле мачетерос (чигир троснигниң кезиктилерни) бригадаларны амгы сафра ажаап алышкынының үезинде шаңнаар. Эң дээре бригадаларны шаңнаары-биле вымпелдерни болгаш туктарны ажылчы чоннарның профэвилел Төвүнүң айтышкынын өзугаар тургускан.

ЛОНДОН. Лондонда Брикстон районнуң төп библиотеказында ажыттынган делегелгени В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга тураскаал болдурган. В. И. Ленининиң орус болгаш англи дылдарда чогаалдарын, ооң дугайында номнарны, ленинчи бижимелдерни, плакаттарны болгаш почта маркаларын ында делгээн. ССРЭ-биле культурлуг харылзаалардың Ниитилелиниң инициативазын ёзугаар делгелгени организастаан.

Депшилгелиг өске-даа организациялар-биле кады ниитилел В. И. Ленинге тураскаал болдурган элээн делгелгелерни чурттуң өске-даа хоорайларында база организастаан.

ДАККА. Совет Эвилели-биле найырадыгы Чөөп-пакистан ниитилели В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга холбаштырган хемчегларни 1970 чылдың январьдан апрельге чедир чорудар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Ленинчи юбилейни байырлаарын организастаар талазы-биле комитетти тургузарын айыткан.

(СЭТА).

СОҢГААРЛАТТЫНМАС АЙТЫРЫГЛАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинии дүжүрер дугайында айтырыгларның талазы-биле ниити чугаалажылга бооп турар Бирги комитединге ССРЭ-нин төлээлекчизи А. А. Ромшин чүве чугаалаан. Ядролуг чепсекти таратпас дугайында Кереэни ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң бадылаанының чугулазын ол демдеглеп, бо кереэни бадылап турар чогуур документилерге АКШ-тың президентизиниң ат салганынга күзелинин ханганын илергейлээн. Өске-даа күрүнелер делегейниң күштүг турар керээлериниң санынга бо кереэ чоокку үеде кирген турзун дээш эргежок чугула базымнарны кылыр боор дээрзинге идегелин Ромшин чугаалаан.

Дайынны чорударының химиктиг болгаш бактериологтуг чепсеэн ажыглаарын хораан 1925 чылдың Женева протоколунуң чугулазын демдеглээш, совет төлээлекчи бо айтырыгга дараазында базымны кылырының сонгаарлаттынмас эргежок чугулазын — дайынны чорударының химиктиг болгаш бактериологтуг чепсектерин чугле ажыглаарын эвес, харын база ажылдап кылырын, бүдүрерин болгаш мөөнүзэрин долегей хемчээлинге хоруурун хандырарын айыткан.

Химиктиг болгаш бактериологтуг (биологтуг) чепсектерни ажылдап кылырын, бүдүрерин болгаш курлавырларын мөөнүзэрин хоруур дугайында бөлүк социалистиг чурттарның Кол Ассамблеяның амгы сессиязынга киирген керээниң төлевилели массалыг узуткаашкынның чепсээниң база бир айыылдыг хевирин кижи төрелгетенниң амыдыралындан чайладырын, ынчангаш дайынны чорударының химиктиг болгаш бактериологтуг чепсектерин дүжүрериниң айтырыгларын шиитпирлээрин барымдаалап турар деп, совет төлээлекчи демдеглээн.

Химиктиг болгаш бактериологтуг (биологтуг) чепсекти ажылдап кылырын, бүдүрерин болгаш курлавырларын мөөнүзэрин хоруур дугайында социалистиг тое чурттуң инициативазын ёзугаар киирген керээниң төлевилели 1925 чылдың Женева протоколун күрүнелериниң бүгү-ниити сагыры дээш демисеглге ол чурттарның күжениишкиннериниң уламчылалы болур дээрзин Белорус ССР-нин даштыкы херектер министри Гуринович демдеглээн.

Империалистиг чурттарда химиктиг болгаш бактериологтуг чепсекти бүдүрерин көвүдеткен, сайзыраңгай жыдып, мөөнүзэн болгаш шенелдезин чоруткан дугайында дыңнадыглар чер бөмбүрзээниң улустарының дүрүм ёзугаар дуврээзинин болдуруп турар деп, БССР-нин төлээзи чугаалаан.

Бүгү күрүнелер МАРның төлээлериниң кыйгырыын кичээнгейге ап, 1925 чылдың Женева протоколун ол документини хүлээп алган хүнүнден бээр 45 чылында, 1970 чылда бадылаар ужурлуг деп, БССР-нин төлээлекчизи айыткан.

Стратегтиг чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин кызыгаарлаарынга холбашкан айтырыгларны Хельсинкиде чугаалажып турарының түңнелдиг ужур-дузазын АКШ-тың төлээзи болгаш Голландияның төлээлекчизи демдеглээн.

ЛЕНИН ДУГАЙЫНДА БОДАЛБИЛЕ

СОФИЯ. (СЭТА). В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг уткуурупу-биле белеткенмишаан, болгар ажылчы чоннар күш-ажылга, политиктиг болгаш культурамассалыг ажылга чаа-чаа чедишкиннерни чедип ап турар. Бо хүннерде кайгамчык юбилейге алдар кылдыр алган бүдүрүлге планнарын хуусаа бетинде күүседкен дугайында дыңнадыглар бүгү чурттан кээп турар.

Пазарджик округтуң дагжылары, Стара-Загораның тудугжулары, хөй үлетпүр бүдүрүлгелер болгаш көдээ ажыл-агый кооперативтери бүдүрүлге даалгаларын күүсеткен дугайын рапорттаан.

Миллионнарның ажыл-херектеринде

БЕРЛИН. СЭТА-ның корреспондентизи М. Никиточкинниң дамчыткаыны:

ГДР-ниң парлалгазы В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга республиканың хөй-ниитизининиң белеткелининиң чоруп турарын тодаргай чырыдып, оон делегейни чаартып турар өлүм чок өөредининиң дугайында үүлдерни үргүлүг парлап турар. Гениалдыг бодалчы, чалбыштыг революсчу, гуманист, ажылчы чоннарның улуг баштынчызы болур Ленининиң бүгү делегейге төөгүлүг ачыхавыязын ол үүлдерде демдеглеп турар.

Күрүне, партия, профэвилел, херээжениер, аныяктар организациялары, Герман-совет найырал ниитилели, эртем болгаш политиктиг биилиглери иептередир «Урания» ниитилел, чогаздыкчы интеллигенциянның каттыжыышкыны болгаш өөреникчи аныяктар юбилейге белеткелди калбарты берген.

ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, хостуг немец профэвилелдериниң Каттыжыышкынының даргазы Г. Варнке ооң төп баштаар черининг хуралынга чүве чугаалааш, ленинчи юбилейге алдар болдурган социалистиг чарыш хөй миллион ажылчы чоннарның шуут ажыл-херээ болу берген деп демдеглээн.

Партия чырыдыышкынының четкизинге, «ленинчи академияларга» болгаш «ленинчи өрээлдерге» Ильичиниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазын ы н дугайында лекцияларны номчуп, беседаларны кылып, ооң чогаалдарын өөренип турар. Чоокта чаа Берлинге аныяк ажылчыннарның, дайынчыларның болгаш өөреникчилерниң инициативазын ёзугаар баштайгы марксисчи орус солун—«Искрага» алдар кылдыр «Искра» деп адаан аныяктар клувун тургускан. Ховар кылыглар бүдүрер талазы-биле кайгамчык «Мейсен» мануфактура (Дрезден округ), В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга алдар кылдыр «Кышкы ордуку штурмнааны» болгаш «Революцияже ленинчи кыйгырыг» деп чурумалдыг хана каастаар улуг тавактарны фарфордан бүдүрген.

Марксизм-ленинизминиң тнилелгелиг тугунга, партияның болгаш чоннуң керээнге тайбыга мнакшылдыг герман күрүнеиниң ажылчы чоннарының шынчызы оларның ажыл-херектеринде болгаш бодалдарында илереттинген.

ЛИВАННЫҢ ЧАА ЧАЗАА

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның чаа чазаан Рашид Караме баштадыр тургускан дугайын ында чарлаан. Мынчангаш бо чылдың апрель сөөлзүредир эгелээш узамдыкан чазак кризизин ажып эрткен. Национал блок чагырыкчы партиядан аңгыда чурттуң барык бүгү политиктиг күштерин төлээпээн 16 министр Ливанның чаа чазааның составында кирген.

Дидим халдаашкыннар

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары инициативаны боттарының холунга тутпушаан, америк-сайгон шеригларниң туруштарынче дидим халдаарын үргүлүлел турар. Парлалганың хосталга агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, Фыоклонг можута ноябрь 15-тен 16-га чедир чоруткан чедишкиннинг хемчеглериниң түңнелинде мурнуувьетнам патриоттар 150 америк шериг албанныгларны болгаш чалча шеригларниң солдаттарын сандан үндүрген, 3 вертолёттуу дужур аткан. Анзианг можута ноябрь 4-тен 14-ке чедир болган кадыг-дошкун тулчуушкунарга хоставганың Улусчу чепсектиг күштериниң отрядтары дайзының 1300 ажыг солдат, офицерин өлүрген болгаш балыглаан, 130 шериг машиназын узуткаан, ооң иштинде 43 бронетранспортёр, танк бар, 105 милиметр хемчээлдиг сес үтер-боону сандан үндүрген, 4 вертолёттуу дужур аткан.

(СЭТА).

Рашид Карамениң медеглели

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның чаа чазаан тургускан соонда Ливанның Премьер-Министри Рашид Карамениң медеглээни болза: «Бо төөгүлүг нарын байдалда чурттуң мурнунга тургустунган харыысалгалыг сорулгаларны шиитпирлээрингe хамаатыларның деткимчезинге идегээн бис. Ындыг деткимче бар турда бис чурттуң тускай догунаашкынын, түрүм болурун болгаш иштики айыыл чок чоруун хандырып, а ол ышкаш удурланыышкынның палестина шимчээшкинин деткиир дугайында бодувустуң ыдыктыг хүлээлгевисти күүседип шыдаар бис». Чаа чазак ажылдаар аргалыг бооп, боттуг шиитпирлерни үндүрүп шыдаар дээрзинге идегелин ол илергейлээн.

Ливан чазактың баштайгы хуралынга чазактың чаа программазын чугаалажып көрген.

Йемен министриң медеглели

АДЕН. (СЭТА). Мурнуу Йемен Улус Республиканың культура болгаш национал удуртулга министри Абдель Бари Касеминиң медеглээнибиле алырга, чоокта чаа Сауд Аравиядан чепсектиг бөлүк хөлезилеиикчилер ужар үүлге деткидип алгаш, Мурнуу Йемен Улус Республиканың девискээринче шургуп киргеп. Олар Мурнуу Йемен Улус Республиканың чепсектиг күштери боолаан. Ол халдаашкын Аль-Вадия (дөртку губернаторствонуң соңгу талазы) суурнуң районунга болган.

Чепсектиг ойтур шавышкынның түңнелинде хөлезилеиикчилер аткаарлаар ужурга таварышкан деп, министр медеглээн. Республиканың чепсектиг күштери халдаашкынның хөй киржикчизин тудуп ап, шериг техниказын болгаш чепсекти хупаап алган.

Чаа кара бажыңнарны тудуп турар

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи чазак чаа кара бажыңнарның тудуунга 60 миллион фунт стерлингини күрүне бюджединден үндүрүп бээр дугайында шиитпирни хүлээп алган. Парламентиге иштики херектер министри Каллагэниң медеглээни-биле алырга, 1970 чылда Англияга болгаш Уэльске он беш чаа кара бажыңны тудар. Каллагэн чарыгдалы улуг ол планны боттандырарын Англияда кем-херек үүлгедир чоруктуң көвүдээнинге чылдагаанаан. Чуртта хоругдаттырганнарның саны чылда 1.000 кижиге көвүдеп турар.

Чех Национал чөвүлелдиң сессиязы

ПРАГА. (СЭТА). Чех Национал чөвүлелдиң сессиязы чөвүлелди эде организастаары болгаш Чех Социалистиг Республиканың чазааның программныг медеглелиниң толевилелин чугаалашкан.

Бежен үш депутат, ооң иштинде З. Вокруглицкий, М. Микова, М. Галушка, Б. Шимон, Й. Шпачек болгаш ооңдаа өскелер депутат мандаттарындан ойталаанын сессияның эгезинде дыңнаткан. Чех Социалистиг Республиканың Национал фронтузунуң ТК-ның саналын ёзугаар сессия депутат хүлээлгезинден тос өске-даа депутатты хостаан, ооң иштинде Э. Гольдштюккера, З. Гейзлара, М. Гюбла, О. Шик бар. Чех Национал чөвүлелдиң чаа 62 депутадын чажыт бадылаашкынбиле соңгаан.

Чех Национал чөвүлелдиң даргазының болгаш президиумунуң кежигүнүнүң хүлээлгезинден Ч. Цисаржты ооң бодунуң дилээн ёзугаар, дарганың оралакчыларының болгаш президиумуның кежигүнериниң хүлээлгезинден Ф. Валек, И. Лохнер оларны хостаан.

Чех Национал чөвүлелдиң чаа даргазынга Э. Эрбан, дарганың оралакчыларынга В. Амбруз, Ф. Томан соңгуткан.

Сессияга Чех Социалистиг Республиканың чазааның даргазы Й. Кемпный программныг медеглелди кылган.

ФАЛЬКЕНШТЕЙН. (ГДР). Түс черниң аргыг фабриказының ажылчыннары В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга тураскаал болдурган социалистиг чарышты эгелээн. Ажылчыннар фабриканың дериин бүрүн ажыглап тургаш, продукцияны эң хөйүү бүдүрүп үндүрер дээш демисеэни турар.

ЧУРУКТА: аргыкчы Уреула Пауль аргыг станогунда.

Центральбильд—СЭТА-ның фотозу.

АГИТПУНКТ

Барыын-Хемчик районда «Билиг» ниитилелиниң бөлүк кежигүннери районнуң колхоз, совхозтарынче агитүнүшкүнү организастап турар.

Олар чоокта чаа «Дөң-Терезин» совхозтуң Ак салбырынга барып, «В. И. Ленин — совет хоойлу дугайында», «Күруне пенсиязын тыпсыр чурумнар дугайында» деп лекцияларны номчаан. Ындыг чыыштарга ажыл-ишчилериниң мурнакчы дуржулгалыының солчуушкунун база организастап турар. «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери Шәрвин, Чадамба, Байлаң-оол болгаш өскелериниң-даа лекция, беседаларын чон улуг сонуургалыбиле дыңнап турар.

НЕГЕЛДЕ ЧӨПТҮГ

Тес-Хем районнуң Самагалдайда коммунал ажыл-агый чери бо чылдың он айларының бүдүрүлге планың күүсетпээн, чүгле үш айның хемчээлинге ажылдаан, а гостиница ооң-даа дора, чүгле чаңгыс айның планын күүсеткен. Ол ышкаш чурталганың 189 бажыны бар, ооң отчёт-учёт байдалы багай. Чамдык бажың эдилекчилери үр үелерде хөлези төлевейн келген, ооң ниити түңү ам 1390 рубль чедип турар.

Самагалдай суурну суг-биле таарымчалыг хандырар айтырыг мурнуку чылдардан бээр тургустунуп келген. Үндүрген шиитпирнин күүседедээнге хыналла чок чоруктуң уламындан ол айтырыг амдыгаа чедир таарымчалыг шиитпирлеттинмээн. Коммунал ажылагый черинге хамаарылгалыг ийи кудуктуң бирээзи үрелик, септеп ажылдадыр хемчег алдынмаан, суурнуң чону хемден барып суглаар берге байдалга таваржып турар.

Чоннуң культуразынга, амыдырал хандырылгазынга холбашкан негелдениң чөптүүн өөренип көргеш, ажылдың ол чугула участогунда коммунистерниң харыысалгазын, оларның бүдүрүлгеге мурнакчы ролюн бедидер сорулга-биле Тес-Хем райсовет күүскомунуң коллективинде партия организациязы бо дугайын бодунуң эдлеглиг хуралынга чугаалашкан. «Удуртукчу көзүнистерниң ролюнуң дугайында» айтырыгга коммунал ажыл-агый черииниң начальниги эш Адар-оолдуң илеткелин дыңнаан.

Бо черниң багай ажылынга хамаарыштыр суурнуң чурттакчыларындан хомудалдар шупту шын болганы ол хуралга илерээн. Чунар-бажың септеттинмээн, ооң кышка белеткели багай, арыг-шевер эвес байдалда. Үр үеде хагынчак турупгар, ажылдаан хүннеринде ооң изиг азы соок суглары үзүктелир, чогуур шагында ажыттынмас.

Кижилер, кадрлар-биле ажылдың кошкаандан, негелде чок удуртулганың уламындан шак ындыг (үстүнде илереткени шыкаш) четпестер Тес-Хем районнуң коммунал ажылагый черинге хамаарылгалыг ийи кудуктуң бирээзи үрелик, септеп ажылдадыр хемчег алдынмаан, суурнуң чону хемден барып суглаар берге байдалга таваржып турар.

Совхозтуң дирекция чери, салбырның удуртукчулары бо дугайында та чүнү бодап турар чүве ийик. Моон-биле эптежири черле берге. Бир шиилин тывар херек. Чаа гараж бүтпес-даа болза, эрги гаражты чүге алгыдып, чылыглап болбас деп?

К. БИЧЕ ООЛ.

БЕРГЕ БАЙДАЛ

Шамбалыг суур— «Тиилелге» совхозтуң улуг салбыры болур. Ында автомашиналар, тракторлар дээш, техника-ла хөй. Кышкы үеде ол машиналарны кайда кадагалап, канчаар эдилеп турарыл? Салбырның механизаторлары ам кыш удур берге байдалга таваржы берген.

Херектиң ужуру чүдел дээрге, салбырда машина кадагалаар гаражтың чок болуп турарында. Гараж кылыр улуг бажыңны тудуп эгелээнден бээр ийи чыл ажыл турар. Бо үениң дургузунда ол бажың «бүтпестээш» туруп берген. «Делгем, чылыг гараж болур, кышкы үеде амыраан бис» деп мурнунда механизаторлар өөрүшкүлүг чугаалажып турганнар. Бир чыл эрткен. «Ам-на болур боор» деп, олар ынанмышаан турган. Ынчалзажок ийиги чыл база-ла эрте берген. Оларның ынанызындан ам чүү-даа артпаан.

Эрткен кыштарда ышкаш, ам база-ла кыштың соогунда, эртен дан бажында, даштың кудумчуга от салып, машина эргизер берге үүлеге таварышканнар.

Шала туттунган гаражка дөңгүп-ле ийи трактор кирер. Арткан хамык машиналар, тракторлар даштың ажык дээр адаанда хонуп турар. Бо чорук кижилерге-даа кончуг берге, техниканы камныг адилээринге-даа черле таарышпас болуп турар.

Совхозтуң дирекция чери, салбырның удуртукчулары бо дугайында та чүнү бодап турар чүве ийик. Моон-биле эптежири черле берге. Бир шиилин тывар херек. Чаа гараж бүтпес-даа болза, эрги гаражты чүге алгыдып, чылыглап болбас деп?

К. БИЧЕ ООЛ.

ӨЗҮЛДЕНИҢ ХЕРЕЧИЗИ

ФЕСТИВАЛЬ

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга аллар болдурган улуг чүүл фестивалы барык-ла тос хонуктуң үргүлчүлээш, эрткен дыштаныр хүнде доозулган. Фестивальдың бо сөөлгү чадазын Туранда улусчу театр коллективи К. Симоновтуң «Орус кижилер» деп маадырлыг драмазы-биле ажыткан, дөрт хонганда Кызылда аныяк көрүкчүнүң театрының И. Эдвальдың «Январьның хады» деп шиизи-биле доозуп кааң.

Театр сценазының кежегези хагдынган. Улусчу театрларның болгаш бот-тывынгыр коллективтерниң көрүлдезин канчаар эрткенил, маңаа хамаарыштыр кандыг түңнелди үндүрүп болурул?

Борта 11 коллективтиң киришкени билдингир. Оларның аразынга ажыл-иши шулуудап, аддар-сураа алгып бар чыдар Кызылда аныяк көрүкчүнүң театры, баштайгы ажылын көрүкчүлерге бараалгаткан. Тожунуң шии бөлгүмү ышкаш, янзы-бүрү коллективтер бар турган. Бо болза шии уран чүүлүнге хандыкшылдыг кижилерниң чүгле Кызылда эвес, харын районнарда, колхозтарда көвүдеп, чоннуң нийти культуразының улам өзүп турарын айтып турар-дыр.

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда кодээ клубтуң бот-тывынгыр артистери «Өскүс-оол» деп тоолду шүлүктеп чогааткаш, шии кылдыр күүсеткеш, мактадып үнген. Эрзинниң улусчу театрының коллективи О. Саган-оолдуң «Үевис келген» деп шиизин, бо талазы-биле специалистер чок-даа бол, ону боттары белеткээш, көрүлдеге кирген. Коллектив бүрүзүнүң шиизин көрүкчүлер чылыг адыш часкаашкыны-биле хүлээп ап турган. Бо болза бистиң улусчу театрларывыстың болгаш бот-тывынгыр коллективтеривистиң, чоннуң идетелин, сонуургалын чаалап ап, коммунистиг кижизидилгениң херээнге төлептиг үлүүн киирип турарының илергейлээшкини-дир.

— Көрүлдеге хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер? — деп, хөй киржикчилерден, көрүкчүлерден айтырган мен. Бо айтырыгга харыыны даараазында сөстер-биле нийтилештирип болур.

Бо көрүлде улуг өзүлдениң демдээ болган. Театр уран чүүлүнге ынак аныяктар чаңгыс черге чыглып, боттарының ажылдарын сонуургап, арга-дуржулгазын солушкан. Ол хүннер эки өөредилгениң хүннери болган. Көрүлдеге киришкен кижи бүрүзү болуунуң моон соңгааргы ажылынга ажыктыг кандыг-бир эки чүүлдү билип алган, чаа-чаа овур-хевирлерни тургузаарынче сагыш-сеткилин хөөн киирип, чалгыннадып чаңган...

Ол тергиин эки. Улусчу театрларда болгаш бот-тывынгыр театр коллективтеринде кандыг кижилер киржип турарын магадавас арга чок. Бай-Тайга районнуң Совет Тываның 25 чылы аттыг улусчу театрының режиссёру В. Мюрзаю С. Токанның «Боттанган күзел» деп шиизин чедиишкинниг тургускаш, ында Биче-оолдуң овур-хевирин эки ойнаан. Азы Барыын-Хемчик районнуң улусчу театрының тургусканы бурят чогаалчы Цырен Шагжинниң «Кажар Будамшу» деп шиизин көрээли. Ында колдуунда-ла культура ажылдакчылары ойнап турар. Шиизде база бир берге овур-хевир болур—ламаның ролюн районнуң культура килдизиниң эргелекчизи М. Н. Чүлдүм дыка солун ойнаан. Мындыг чижектерни шии бүрүзүнден хөйү-биле адап болур.

Улусчу театрларның болгаш бот-тывынгыр театр коллективтериниң көрүлдеге киришкен көргүзүглериниң дугайында үндүрген дараазында түңнелин фестивальдың республика оргкомитеди чүүлдүг деп көрген:

Күрүне шаңналының лауреады Салчак Токанның «Боттанган күзел» деп шиизин көргүскен **БАЙ-ТАЙГА РАЙОННУҢ УЛУСЧУ ТЕАТРЫНГА** (режиссёру Валерий Мюрзэю), Ида Эдвальдың «Январьның хады» деп чогаалын көрүлдеге киирген **КЫЗЫЛДА АНЫЯК КӨРҮКЧҮНҮҢ ТЕАТРЫНГА** (режиссёру Зоя Саая), моол чогаалчы Ойдавтуң «Чеден мегечи» деп шиизин көргүскен **ЧАДААНАНЫҢ УЛУСЧУ ТЕАТРЫНГА** (режиссёру Клара Сагды) фестивальдың лауреаттары деп аттарны тывыспышаан, бирги чергениң дипломнары-биле шаңнаан.

Бурят чогаалчы Цырен Шагжинниң «Кажар Будамшу» деп шиизин көргүскен **КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫКТЫҢ УЛУСЧУ ТЕАТРЫ** (режиссёру Клим Сүрүңмаа), М. Киршоннуң «Кайгамчык шуткул» деп чогаалын көрүлдеге киирген **БАЙ-ХААКТЫҢ УЛУСЧУ ТЕАТРЫН** (режиссёру Тамара Бобкова) ийиги чергениң дипломнары-биле шаңнаан.

Үшкү чергениң дипломнары К. Симоновтуң «Орус кижилер», С. Токанның «Төңгүр-оол» деп шиилерин, тыва улустуң тоолу «Өскүс-оолду» шиижидип көргүскүлээн **ТУРАННЫҢ УЛУСЧУ ТЕАТРЫНЫҢ, ӨВҮРНҮҢ БОЛГАШ ЭРГИ-БАРЛЫКТЫҢ ТЕАТР КОЛЛЕКТИВТЕРИНИҢ** үлүүнге онаашкан.

Улусчу театрларның болгаш бот-тывынгыр театр коллективтериниң онаашкан рольдарын эки күүсеткен дыка хөй киржикчилери дипломнар болгаш эртектиг белектер-биле шаңнаткан.

Көрүлде чорup турар үеде жюриниң кежигүннери шии бүрүзүнче, ында ойнакчы бүрүзүнче кичээнгей салып, коллектив бүрүзүнүң ажылын сайгарып, үнелиг сүмелерни берген.

Ылчаңзажок көрүлде үезинде илерээн чамдык четпестерниң дугайын чугаалаар ужурлуг. Фестивальдың негелдезинге долу дүгжүп турар, бистиң бөгүнгү амыдыралывысты көргүскен чаа чогаалдарның эвээш болганы хомуданчыг. Ындыг шиилерни ойнап көргүзер арга чугаажок турган.

Чамдык коллективтер көрүлдеге кээрде, шиизиниң кааасталгазын, киржикчилерниң хереңселин ап албаанындан, бот-боттарындан азы театрдан ачыланыр ужурга таварышкан.

Дыка хөй киржикчилерниң сценага чугаазын болгаш шимчээшкинин четче таарыштырып шыдаваанындан чамдык чугула овур-хевирлер көрүкчүлерге долузу-биле билдинмээн. Шиилерниң кааасталгазы чевен, киржикчилерниң кеттингени чедимче чок болгулаан.

Бо чижектерниң үнүп келгениниң кол-ла чылдагааны — улусчу театрларның болгаш бот-тывынгыр театр коллективтериниң ажылынче кичээнгейниң ам-даа кошкаанда, ында бот-тывынгыр артистерге тускай эртемниглерниң талазындан боттуг дузаны чогуур үезинде көргүспейн турарында.

Улусчу театрларның Красноярск хоорайга болур зона аайы-биле көрүлдезинге бистиң республика база киржир. Аңаа киржир коллективтер-биле ажылды чогуур үезинде эгелеп, эки түңнелди чедип алыр дээш ажылдаар апаар.

Улусчу театрларның болгаш театр коллективтериниң дараазында көрүлдезинде олар сан талазы-биле көвүдээринден аңгыда, көрүлдениң шынарын экижидер дээш улуг ажылдың чорутунары ам иле апарган.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: Бай-Тайга районнуң бот-тывынгыр артистериниң көргүскени «Боттанган күзел» деп шииден көргүзүг.
Фото А. МЕЛЬНИКОВТУУ.

«ТАЙГА СТАНЦИЯЗЫНДА» В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чураан чуруу.

СПОРТ

Бааза ажыттынган

Эрткен дыштаныр хүнде Кызылдың күш-культура бажыңының Тайга станциязында хаак баазазы ажылдап эгелээн.

Эртенгиниң 10 шакта найысылалдың автовокзалындан янзы-бүрү спортчу хептерни кеткен улуг-биче кижилер автобустарга олурупкаш, хапкан. Баазага чедир өрүң дургаар бойдус чурумалының чаражын канчаар! Шивилер, пөштер, тыттар будуктарында меөгүлендир чаап каан хар, койгун, элик истери... Автобустарга олурганнар спортчу ырларны ырлажып чораан.

Бо чылдың кышкы спортчу сезонунга ук бааза болдунар шаа-биле белеткенген. Дыштанып барганнарга четчир санныг хаактарны берген. Манчыхуужуур баштадыр янзы-бүрү чемнерлиг буфет ажылдаан.

Баазаның ажыдыышкынының хүнүнде аңаа СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң, хоорайның эмнелгелериниң коллективтери барып, хөглүг, эки дыштанып хүнзээн. Моон соңгаар баазага спорттуң хаак талазы-биле маргылдаалары болуп эгелээр.

• • •

Кызылдың күш-культура бажыңынга «Спартак» эки-тура ниитилелиниң бичии оолдарының хостуг хүреш маргылдаазы эрткен. Маргылдаага 104 бичии мөге киришкен.

• • •

Культуураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадионда каток ажылдап эгелээн. Аңаа найысылалдың хөй чурттакчылары дыштанганнар.

Ада-иениң харыысалгазы

«Ашак-кадай болчуруунуң болгаш өг-бүле дугайында» хоойлужудулга совет хоойлу системазынга чугула черни ээлеп келген. Бо чылдың июльда РСФСР-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязынга «Ашак-кадай болчуруунуң болгаш өг-бүле дугайында» хоойлуну хүлээп алган. Чаа хоойлу социалистиг өг-бүлени быжыглавышаан, ие-чаштың эрге-ажыын камгалаан болгаш эң ылангыя назы четпээн уругларның хайгааралын күштелдиреринче, оларның өөредилге-кижизидилгезин, ажаалда-тежээлин экижидеринче улуг кичээнгейни угландырган.

Ада-иелер назы четпээн уругларын хоойлу ёзугаар ажаап, хайгаараар хүлээлгелиг. Кажан ада-ие уругларының ажаалда-тежээлин кичээнгейге албайн, карантап хайгааравайн барган таварылгада оларның кайы бир буруулуг болганынга материал болгаш мораль талазы-биле харыысалга хүлээдирин чаа хоойлуда дүрүмчүткен. Ол ышкаш совет өг-бүлени, хүндүлеп көрбес, мораль талазы-биле будулчак, арага-дарыже хандыыр, уруглар азыралындан ойталаар төлеп чок ада-иелерни кеземче харыысалгазынче шилчидерин база айыткан.

Өг-бүле талазы-биле хоойлуну каржызы-биле хажыдар, чаш ажы-төлүнүң ажаалда-хайгааралындан база азыралындан оспаксыраар ийи, чаңгыс кижилер бистиң Бай-Тайга районунда шуут чок деп болбас. «Тээли» совхозта ажылдап турар Камван Эрес-оол дээрзи улус судуун шиитпирин ёзугаар уруг азыралын төлээр ужурлуг турган. Ынчалза-даа ол янзы-бүрү чылдагаан-биле ажылдап алган акшазын чажырып тургаш, алиментизин төлевейн келген. Ол ажылдаан акшазын өске кижиниң адының кырынга бижидип алгаш ап турда «Тээли» совхозтуң удуртукчулары, бухгалтерия аппарадының ажылдакчылары кандыг-даа хемчег албаан, бо херекти улус судунче безин шилчитпээн.

Чымдык албан организация болгаш үлетпүр бүдүрүлге черлериниң бухгалтерия аппараттарының ажылдакчыларының талазында алимент төлекчилериниң шалыңындан күүселде бижик ёзугаар тырттып алыр ужурлуг акшаны доктаамал албас ийикпе, азы алиментини чогуур адрестеринче өй-шаанда шилчитпес чоруктар бар. Район эмнелгениниң бухгалтери Чүльдүм, «Тээли» совхозтуң бухгалтери турган Алдын-оол олар күүселде бижик-биле тыртпаан акшаларны саадатканы дээш штрафтаткан. Алимент төлээр кижилер кандыг-бир чылдагаанга чагдынып алгаш, чаш төлүнүң азыралындан кажар арга-биле адырлырып оралдажыр болгаш боттарының адазы хүлээлгезин уттуп турарлар. «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу Бүдүп Барбаның доктаамал ажылы чок. Уруг азыралы төлээр кылдыр шииттирген. Ол харыысалгадан чайлаар дээш чиик амыдырал дилеп, бир черге ажылдаар дээш кирип алгаш, үр-даа болбайн оон үнгеш, өске черже шилчип, чер кезип тоянчылап чоруп турган. Ынчалза-даа ооң кажар оптуг аргазы удаваанда илереп келген. Районнуң улуг бухгалтери Арбай-оол Оюн боду алимент төлээр ужурлуг тургаш, ооң адырлып алыр соруглга-биле күүселде бижикти узуткап чок кылган. Ам ооң херээн истелге органынче шилчиткен.

Суд органнары ада-ие хүлээлгезинге харыысалга чок кижилерни өй-шаанда сойгалап илеретпишаан, оларның чаа хоойлуга хажык чокка чагырткан турарын чедип алыр хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

С. СЕРИҢ-ООЛ.
Бай-Тайга районнуң шииткекчизи.

Бүтпестээн аазаашкын

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының Дөн-Тере фермазының ажыл-ишчилери малды хүр кыш ажырар дээш кышка белеткелди организастыг чорудкан. Бажаа-хораазын эки шынарлыг септеп, сиген, силозун четчири-биле белеткээн.

Чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап турар мурнакчы саанчылар фермада бар. Оларга Х. Севилбаа, М. Дарый, К. Меңгүн болгаш бызаа ажаакчызы М. Ханды-Сюрюн хамааржыр.

Ферманың ажыл-ишчилери боттарының хүлээнген ажылынга шыдаар шаа-биле кызып ажылдап турда оларның культурлуг негелдези чогуур деңнелинге чедир тургустунмааны хомуданчыг. Лекция, беседа ында-хаая душ боор болур. Ферманың саанчылары, кадарчылары бо чылын кино, концертти шуут көрбээн. Ол дугайын хурал-суглаага чугаалап, негелде кылырга: «кино, концерт болур, экжеп көргүзер бис» — деп салбырның баштаар черн аазап-ла турар, шынында ол аазаашкын-даа күүсеттинместээн.

Республиканың хөгжүм-шии театрының артистери бо күзүн «Кадайлыг күдээ» деп шии-биле Хорум-Даг суурга аалдап келген. Ооң чарлалын фермага база экжеп алыпкан, харын чамдык кижилер билеттин-даа садып апкан турган. Саанчылар саалданы эрте доозупкаш, машина манаан, кайда боор машина чорутпаан. Солун шии көөр дээн күзеливис ынчап бүтпейн барган.

Бисте почта чедирилгези база багай. Солуннар 7 хонгаш кээр, ол кээрде чамдык дугаарлары чок болгулаар. Совхозтуң дирекциязы черн, салбырның ушташ баштаар кижилери бистиң негелдевисти дарый хандырып, аазаан сөзүн чыл төнгелекте күүседир боор деп-ле идегеп, манап турар бис.

Х. КУУЛАР.

Редактор К. Н. ДИИГА.

АЙТЫРЫГ БОЛГАШ ХАРЫЫ

Күрүне пенсиязын тывсырының чурумун «Шын» солунну дамчыштыр тайылбырлап бээрин Таңды районнуң төвү — Бай-Хаак суурда эш С. Тамзын-оол диләэн. Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозунуң бухгалтер-инспектору эш Д. Х. ОЮННУҢ тайылбырын моон адаанда парладывыс.

Айтырыг: Пенсиялаар назыны четкен кижиниң күш-ажыл стажы четпээн таварылгада пенсия тывсып болур бе?

Харыы: Күрүне пенсиязы тывсырының болгаш төлээриниң Дүрүмүнүң 98 пунктузун ёзугаар ажылчын болгаш албан-хаакчының назылап кырааны дээш пенсия тывсырынга күш-ажыл стажы четпээнде, пенсияны моон адаанда барымдаалар сагыттынганда тывсыр:

а) ажылдап турар үезинде пенсия тывсырынга негеттинер назыны (эр кижи 60 хар, херээжен кижи 55 хар) четкен турар;

б) ажылдап чорааныының 5 чылдан эвээш эвес ажыл стажы херек;

в) ол 5 чылдың 3 чылы пенсияже үнериниң мурнунда үзүктелиишкин чокка ажылдаан чылдары болур болгаш ол үеде ажылга ниитизи-биле 6 айдан ажыг үзүктелиишкин турбас ужурлуг,

г) пенсияже үнер дугайында билдирииишкинин ажылдан үнген соонда бир айдан ажыг эвес үе иштинде киирген турар ужурлуг. Үстүнде айыттынган негелделерниң бирээзи-ле четпес болза, пенсия тывыспас.

Айтырыг: Бүдүрүлгеден дашкаар хуузунда ажылын кылгаш азы арага уржуунда кемдээн кижиге пенсия тывсып болур бе?

Харыы: Күрүне пенсиязын тывсырының болгаш төлээриниң Дүрүмүнүң 38 пунктузу-биле бүдүрүлгеден дашкаар хуузунда ажылын кылгаш азы арага уржуунда кемдээн кижиге нити чуруму ёзугаар пенсия тывсыр.

Айтырыг: Азыралында азы азыраптар уруглары чок пенсионер өлгенде пенсияны ооң кадайынга арттырып болур бе, арттырар болза, кандыг барымдаалар херегил?

Харыы: Пенсионер өлгенде ооң пенсиязын кадайы алыр эргелиг. Бо таварылгада мындыг барымдааларның кайы бирээзи негеттинер:

а) бир эвес ол кижи пенсионерниң азыралынга чораан болза;

б) пенсионер дириг чорда ийикпе, азы өлгениниң соонда 5 чыл эртпээн үеде инвалид апарган таварылгада азыракчызын оскунган дээш пенсияны тывсыр.

Өг-бүлезинде назы четкен, ажыл кылып шыдаар уруглары чок болза, пенсияже үнер назыны четкенин болгаш инвалид болганын барымдаалавайн пенсияны тывсыр. Ол таварылгада оларның өг-бүле тудуп бадылашкан херечилелиниң хоолгазы, ук кижиниң азыралынга кадайының чорааның дугайында шиизылга негеттинер.

Айтырыг: Эвээш хемчээлдиг пенсияны өстүрер дугайында чазактың доктаалы бар болгай, кажан немеп болурул?

Харыы: Ол дугайында республиканың Социал хандырылга министерствозунда дыңнадыг чок, ам дээрезинде билдинмес.

Айтырыг: Кадыкшылы баксыраш, пенсия ап турар кижиниң аарыы экирээн болза, пенсияны соксадып азы кызырып болур бе?

Харыы: Аарыг кижи эмчиниң ВТЭК комиссиязынга кирерге ооң аарыының экижээни илерезе, бирги бөлүктен ийиги бөлүкке, ийиги бөлүктен үшкү бөлүкче шилчидиптер. Ынчан мурнунда тывыскан пенсияның хемчээли кызырлыр, а кажан үшкү бөлүктен үндүр бижиткенде пенсияны соксадыр.

Айтырыг: Персоналдыг пенсияны тывсырының чуруму кандыгыл?

Харыы: ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1956 чылдың ноябрь 14-те бадылааны № 1475 Дүрүмүн ёзугаар Совет күрүнеге, улус ажылының болгаш культура тургузуушкунунуң, эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдезинге онза ачы-хавыялыг болган кижилерге персоналдыг пенсияны тывсыр. Персоналдыг пенсияны тывсыры кижиниң мурнунда кандыг албан-хүлээлге күүседип чорааанындан база хамааржыр.

Айтырыг: Инвалид болгаш азы назылап кыраан пенсия ап чоруур кижилер пенсиячы чеп ажыглавас, арагага чарыгдаар болза, пенсияны соксадып болур бе?

Харыы: Пенсия төлээрин соксадып болбас, чүге дээрге күрүне пенсиязының дугайында Хоойлуну ёзугаар назылап кырааны, бертик-межел болганы, азыракчызын оскунганы дээш пенсияны үш хевирге хамаатыларга тывсып турар. Бир эвес пенсионер пенсияны чеп эвес ажыглап, арагага чарыгдап чоруур болза, хемчег алыры истелге болгаш хөй-нийти органнзацияларындан негеттинер.

Айтырыг: Назылап кырааның пенсиязын албышаан, шалыңныг ажылга ажылдап болур бе?

Харыы: Чүгле болур эвес, харын чугула. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1969 чылдың февраль 27-деги № 157 доктаалында назылап кырааның пенсиязын ап чоруур, күш-ажыл кылып шыдаар пенсионерлерниң бүдүрүлгеге киржилгезин калбартырын айыткан. Чамдык категорияның ажылдап турар пенсионерлерниң шалыңче кичээнгей салбайн, пенсияны бүрүн төлээриниң чуруму бо чылын база күштүг хевээр арткан.

Үстүнде чурумнарны ёзугаар бүдүрүлге чериниң удуртукчузунуң чөпшээрели-биле рудниктерде болгаш шахталарда ажылдап турар назылап кырааны-биле пенсия ап чоруурлар пенсиязын бүрүн алыр. Совхозтарның күш фермаларында болгаш күрүнениң кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринде, херегле кооперациязының, тудуг-монтаж болгаш тудуг-септелге организацияларының, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң, полиграфия бүдүрүлгелеринде (парлакчы, өрүкчү, картакчы, брошюровщик наладчик), тараа хүлээп алыр черлерде болгаш тараа үрезиннериниң белеткелинде, почта-харылзаа черлериниң бүдүрүлгелеринде ажылдап турар пенсионерлер пенсиязын бүрүн алыр. Ол ышкаш почтачыларга, харылзааның операторларынга, почта чорудулгазының болгаш парлалга аңгылакчыларынга, телеграфистерге, харылзааның монтёрларынга, «Союзпечатьтын» киоск-садыг ажылдакчыларынга, медицина албан черлериниң, поликлиникаларның, кырганнар болгаш инвалидтер бажыңнарының, божудулга бажыңнарының, диспансерлерниң эмчи сестраларынга, санитаркаларынга, ажаакчыларынга, эмнелге-профилактиктиг албан черлериниң биче болгаш ортумак ажылдакчыларынга пенсияны бүрүн төлээр.

Амыдырал хандырылга системазында чагыг хүлээп ап турарлар, ажаакчылар, аштакчылар. ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунуң (РСФСР-ниң девискээринде турар) системазының бүдүрүлгелеринде сезоннуг ажыл кылып турарлар, мал соп белеткээр кампания үезинде (календарьлыг чылда чүгле 4 айдан эртпес үеде) ажылдаан ажылчыннар, дөрт ай ашпас үеде картофель, ногаа болгаш чимис сөөртүп ажаарынга киришкеннер, кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы, даргазының оралакчызы болгаш секретары, чоннуң Бүгү-эвилел чиизезинге чылдың алды айында киришкеннер үстүнде тайылбырларга хамааржыр.

Назылап кырааның пенсиязын ап турар колхозчуларга болгаш албан-хаакчыларга пенсияны колхозтан алыр оругазы чокка доктааттынган норма ёзугаар төлээр.

Бир эвес пенсиязы болгаш шалыңы каттышкаш 200 рубльден ашпас болза, кырааның пенсиязын албышаан ажылдап турар чамдык категорияның пенсионерлеринге бистиң республикада пенсияның 75 хуузун төлеп турар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1969 чылдың февраль 27-дети доктаалын ёзугаар үстүнде чугаалаттынган чурум-биле бо чылын база төлеп турар. Ол пенсияның түңү кырааның пенсиязының эң эвээш түңү болур 30 рубльден куду эвес болур ужурлуг.

Тудуг ажылынга кадрлар белеткээр өөредилге комбинаттарының, техникумнарның, профессионал-техниктиг училищелериниң бүдүрүлге өөредилгезиниң башкыларынга болгаш мастерлеринге, хөй профессиялыг харылзаа черлериниң ажылдакчыларынга болгаш дузалакчы ажылдакчыларынга (ажылдап турар чериндан хамаарылга чокка), тудуг-монтаж болгаш тудуг-септелге организацияларының, эдилел-ажыглалдыг бүдүрүлге черлериниң болгаш транспорт организацияларының ажылдакчыларынга (демир-орук, автомобиль болгаш хоорай транспортунуң, пароход болгаш хамааты ужар чүүлдүң кызыгаар эргелеринден аңгыда), харылзааның эдилел-ажыглалдыг бүдүрүлге черлериниң, коммунал ажыл-агый болгаш амыдырал хандырылга черлериниң, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелиг күрүне албан черлериниң тускай эртемниглеринге болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларынга, шуут садыглап турар садыгжыларга база повардарга, официантыларга болгаш садыгның, ниитиниң чемненилге черлериниң өске-даа ажылдакчыларынга, эмнелге-профилактиктиг, санаторий-профилактиктиг болгаш уруглар албан черлериниң (эмнелгелерниң, клиникаларның, диспансерлерниң, санитарийлерниң, уруглар садтарының болгаш өске-даа), кырганнар болгаш инвалидтер бажыңнарының эмчилеринге, санитар-профилактиктиг болгаш уруглар албан черлериниң медицинаның ортумак ажылдакчыларынга, эм кылып турарларга болгаш аптека ажылдакчыларынга, нити өөредилгелиг школаларның башкыларынга (оларның иштинде кодээ болгаш ажылчын аныяктар школаларының), уруглар албан черлериниң кижизидикчи башкыларынга пенсияны пенсия тывсырының хоойлузун ёзугаар тывсыр.

Үстүнде айыттынганындан өске назылап кырааның пенсиязын ап турар ажылчын пенсионерлерге, бир эвес ап турар шалыңы 100 рубльден ашпас болза, пенсиязындан 15 рубль төлээр. Бир эвес шалыңы 100 рубльден ажа бээр болза пенсия төлевес.

Айтырыг: Пенсияже үнер кижиниң ажыл стажы четпес, күрүне архивинде материал чок болза, ол кижиге кандыг барымдаалар херегил?

Харыы: Пенсияже үнер кижиниң мурнунда ажылдап чорааны бүдүрүлге болгаш албан чери дүшкен ийикпе, азы архивте барымдаалаар документилер чок болганда, четпейн турар ажыл стажын четчелээр төлээде, мурнунда кады ажылдап чорааны ийи кижиниң херечилелдерин барымдаалап пенсия тывсыр комиссия ажыл стажының документизин тургузар апаар. Ийи херечиниң бирээзи ук кижи-биле бир бүдүрүлгеге азы кандыг бир ажылга кады ажылдап турган, эки билир кижи негеттинер. Оон аңгыда пенсияже үнер кижиниң дугайында демдеглел документилер архивте кадагалаттынмааның дугайында шиизылга херек. Бо айтырыгны күрүне пенсиязы тывсырының болгаш төлээриниң Дүрүмүнүң 118 пунктузунда айыткан.

Айтырыг: Шериг албаны эрттиргени болгаш дээди база тускай ортумак өөредилге черлеринге өөренип чорааны күш-ажыл стажынга кирер бе?

Харыы: Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринге өөренип база шериг албаны эрттирип чораан үелерни нити күш-ажыл стажынга киир санаар. Ол дугайы пенсия тывсырының болгаш төлээриниң Дүрүмүнүң 109 пунктузунда көрдүнген.

КИНО

ДЕКАБРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Понедельникке чедир чурттап аал» — 10, 14, «Аштакчылар командировкада» — 12, 16, 17.55, 19.55, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эзиржигеш» — 15, «Кадайымның ат-алдары» — 17, 19, 21 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сээң бажыңың үнелиг болза...» — 10, 14, «Кудумчу таарыштырыкчызы» — 12, 16, 17.50, 21.30, «Часкы диңмирээшкиннер» — 16, 19.40 шактарда.

ЧЫРЫК БОЛГАШ КАДЫКШЫЛ

Бистиң амыдыралывыска хүн чырыының улуг ужур-дузазы бүгүдеге билдингир.

Хүн чырыы хөй-хөй аарыгларның тывылдырыкчылары микробтарны, оларның иштинде туберкулёз микробтарын чок кылып турар.

Чырыктың четпези — уругларның рахит аарыының кол тывылдырыкчызы болур.

Хүн чырыын улам долузу-биле ажыглаар чорук чүгле бистиң чурттаар черлеривисти арыг-силиг болдуруп турар эвес, харын организмниң аарыгларга удурланыышкынын күштелдирер.

Хүн чырыы бистиң чурттаар черлеривиске соңга дамчыштыр кирип турар: ынчалза-даа соңга караанче чогуур кичээнгейни үргүлчү салбайн турар бис. Хирлиг, ыштыг болгаш доштталган соңгалар хүннүң чырыын эрттирбейн турар.

Чамдык кижилер бажыңныдан үнүп чорууурда өрээлге кижи чокта чырыктың херээ чүү боор дээш соңгаларын хаггаш чоруп турар. Ындыг чорук — чырыктың ужур-дузазын билбес чорук-тур.

Хүннүң дорт дээген чырыы ажыктыг деп бодал бар. Тарамык болгаш чайынначак хүн чырыы бодунуң ол хире-шаа-биле дорт чырык ышкаш база-ла ындыг шынарлыг болур: ындыг чырык микробтарны өлүрүп, хора чок кылып турар болгаш бистиң кадыкшылывысты быжыглаарынга дузалап турар.

Хүннүң дорт херели дегбейн турар бажыңнарга чырыктың хөйү-биле дээген турарынче сагыш салыр херек. Чамдыкта шуут дедир болур чоруктар бар. Соңгаларның дыка улуг кезиин гардинлер, кежегелер-биле дуглап турар. Кирип турар чырыкка шаптыктыг — соңгада шкафтар, соңга караанда чечектер болгаш өске-даа чүүлдерни салгылаан тургулаары канчап-даа таарышпас.

Бажың иштиниң арыг-шевери база улуг ужур-дузалыг. Дээвири ыштыг, шалалары хирлиг болгаш боттуг бажың караңгы ышкаш сагындырары кымга-даа билдингир. Эки таарыштыр салган мебельдер, арыг-шевер орун-дежек, ак скатерть, а кыланваш соңга шилдери безин караңгы өрээлдерни чырыткылыг кылып турар.

Хүн чырыы кадыкшылга болгаш ажылдаар чорукка чугула. Чурттаар болгаш ажылдаар черлериңерге чырыктың эки хереелдентен турарын оралдажыңар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжа амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 41-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 1.). ТС—01125.